

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı
İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 1

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK
VE
DEMOKRASİ KOMİSYONU

7'nci Toplantı

28 Ağustos 2025 Perşembe

Gündem:

- 20'nci TBMM Başkanı Hikmet Çetin'in Dinlenilmesi
- 21'inci TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin Dinlenilmesi
- 22'nci TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın Dinlenilmesi
- 23'üncü TBMM Başkanı Köksal Toptan'ın Dinlenilmesi
- 24'üncü TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin'in Dinlenilmesi
- 25'inci TBMM Başkanı Cemil Çiçek'in Dinlenilmesi
- 26'ncı TBMM Başkanı İsmet Yılmaz'ın Dinlenilmesi
- 27'nci TBMM Başkanı İsmail Kahraman'ın Dinlenilmesi
- 28'inci TBMM Başkanı Binali Yıldırım'ın Dinlenilmesi
- 29'uncu TBMM Başkanı Mustafa Şentop'un Dinlenilmesi

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 2

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU

28 Ağustos 2025 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 11.10

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzun 7'nci Toplantısına başlıyoruz.

Toplantı yeter sayımız vardır.

Öncelikle, bugün, burayı teşrif eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin önceki dönem Başkanlarına sizler adına çok teşekkür ediyorum. Her birisi hem yasama faaliyetleri bakımından hem de siyasi çalışmalar açısından engin tecrübelere sahip olan, Türkiye'nin hem demokrasi tecrübesini hem de Türkiye'nin temel meselelerini fevkalade yakinen hayatları boyunca takip etmiş ve çözüm üretmek için gayret sarf etmiş olan bütün Meclis Başkanlarımıza Komisyonumuzun bu davetini kabul ettikleri için ayrıca teşekkür ediyorum.

10 Meclis Başkanımız bugün burada bizlerle birlikte olacak. 3 Değerli Meclis Başkanımızı sağlık sorunları nedeniyle bu toplantımıza davet edemedik. Birinci Oturumda 5 Meclis Başkanımızı dinleyeceğiz, kıdeme göre -yaşa göre demeyeyim- önceki dönem sırasına göre söz vereceğiz. Eğer yirmi dakika içerisinde görüşlerini bizlerle paylaşabilirlerse çok yararlı olacağını düşünüyorum. Öğleden sonraki oturumda da diğer 5 Meclis Başkanımızın görüşlerinden istifade edeceğiz.

İlk sözü Türkiye Büyük Millet Meclisinin 20'nci Başkanı olan Sayın Hikmet Çetin'e veriyorum. Hikmet Çetin hem Meclis Başkanlığı hem Dışişleri Bakanlığı yapmış hem de Türkiye'nin içeride ve dışarıda temsili bakımından duayen siyasetçilerden birisidir ve oldukça geniş, engin bir birikime sahiptir.

Sayın Başkanım, buyurun, söz sizde.

20'NCİ TBMM BAŞKANI HİKMET ÇETİN - Sayın Başkanım, ben, önce, buna büyük emek veren Sayın Devlet Bahçeli ve ona destek olan arkadaşları kutlamak istiyorum. Bir anlamda, otuz dokuz yıldır devam eden, bir anlamda

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 3

belki de bir asırdır devam eden bir sorundur bu.

Ben, önce birkaç şey söylemek istiyorum. Şimdi, dağdan çok insan geldi veya gelecek, bunlar içinde eğer bizim bilgilerimize göre bir eylemi olmamışsa bunları hemen affetmek lazım yani eğer elimizde eylem yaptıklarına dair bir bilgi yoksa bunları bence ilk başta hemen affetmek lazım ve onların evlerine gitmesinin yollarını açmak lazım.

Şimdi, ikinci konu, bu dağdan gelenler ne olacak? Yani silahlı mücadeleye katılmış, uzun yıllar silah kullanmış, birçok insanı öldürmüş insanları, onları bu aşamada affetmek çok zor, yani toplum arasında dolaşamazlar da, çok sorunlu bir konu o. Bence, dağdaki belki de 15-20 kişiyi şu aşamada yurt dışına göndermek lazım yani başka bazı ülkelere göndermek lazım; bu İsveç, Norveç, Danimarka olabilir; bu, Güney Afrika olabilir ama bir şekilde zaman içinde eğer toplum normal düzeye gelirse onların da affedileceğini bilmesi lazım ama bu aşamada bunları affetmesi çok zor.

Sayın Başkanım, bana bazen şeyi sorarlar "Kürt devleti kurulacak mı?" diye. Avrupa Parlamentosunun komünist ve sosyalist grubu beni davet etti. Bizim Bakanlıktaki arkadaşlar "Orası mayın tarlasıdır, sakın gitmeyin." dediler, ben gittim Sayın Başkanım. Elllerinde çok bilgi vardı; boşalan köyler, yakılan ormanlar, öldürülen hayvanlar vesaire çok bilgi vardı. Ben konuşmama şöyle başladım: "Bu bilgiler yeterli değil, bizde de bilgi var. Ben şimdi size bir soru soracağım: Bunlar nereye gittiler? Avrupa'ya geldiler mi, sizin kapıyı çaldılar mı? Gelmediler çünkü Türk ile Kürt Amerika'nın siyahı ve beyazı gibi değil; din aynı, mezhep aynı." Ben dedim ki: "Şimdiye kadar 'Ben Kürt'le evlenmem, Türk'le evlenmem.' diyen bir kişiye rastlamadım, belki de vardır ama ben bilmiyorum." Devam ettim: "Dünyanın en kalabalık Kürt şehri İstanbul yani bütün dünyayı aldığımız zaman en kalabalık Kürt şehri İstanbul ve şimdiye kadar, özellikle güneyde, deniz kıyılarında birçok otelin sahipleri genellikle Kürtlerdir. Kimse onlara 'Niçin geldiniz? Neden geldiniz?' demedi." Ben şimdi sorumu tekrar ediyorum: "Size gelmediler çünkü terör olayı ayrı, halkın davranışı ayrı. Onlar nereye gittiler? Antalya'ya gittiler, Mersin'e gittiler, İzmir'e gittiler, İstanbul'a gittiler, hiçbirisi size gelmedi yani Kapıkule'de 'Ben geleceğim.' veya 'Terk edeceğim ülkeyi.' falan demedi. Olay, halklar arasında bir şey yok. Ben şimdiye kadar 'Ben Kürt'le evlenmem.' diyen bir kadını veya 'Türk'le evlenmem.' diyen bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 4

erkeği görmedim, rastlamadım, belki de vardır yani bunları bilmiyorum." Toplantı bitti, bizim arkadaşlara dediler ki: "Nereden aklınıza geldi bu?" Ben de dedim ki: "Kendime bir senaryo kurdum, bu senaryoya göre karar verdim ve bunu savunmaya geçmedim, üstüne gittim, olayın üstüne gittim."

Sayın Başkanım, ben yabancı basından şöyle bir şey öğrendim: Silahları yakanlar Öcalan'a bir mektup göndermişler. O mektubun ne olduğunu bilmiyorum yani ben araştırdım, bulamadım ancak böyle bir mektubun gittiğini yabancı basından öğrendim, İngiltere basınından öğrendim. Burada ne söylendiğinin çok önemli olduğuna inanıyorum yani acaba sadece kendileriyle ilgili konuları mı anlattılar, yoksa başka şeyler de kattılar mı, onu bilmiyorum. Umarım, şu anda adada olanların bu konuyu öğrenerek açıklayacaklarını zannediyorum.

Ben tekrar ediyorum: Bana birçok yerde sorarlar "Kürt devleti kurulur mu?" diye, "Kurulabilir ama Türkiye bunun içinde olmayacak." dedim. Kesinlikle mümkün değil çünkü çok partili hayat, 1950'den bu yana bu işi çözmüştür; çok iç içe girmişiz, onun için mümkün değil. Yani İstanbul'daki 3-4 milyon Kürt'e ne diyebilirsiniz? "İstanbul'u terk edin." mi diyebilirsiniz? İşleri var, güçleri var, hiç mümkün değil. Yani ben Irak'ı biliyorum, izinle gidiyorlardı Bağdat'a; Suriye'dekilerin kimliği de yoktu; İran'ı çok bilmiyorum, zannediyorum onlar da öyle, bir bölgede sıkışmış kalmışlar; Türkiye'de öyle değil yani Türkiye'de, zannediyorum, güneydoğudan fazla Kürt Türkiye'nin başka yerlerinde var yani güneydoğuda çok fazla Kürt kalmadı, çoğunlukla bölgeyi terk ettiler ve başka yerlere gittiler.

Ben tekrar, aslında, Sayın Bahçeli'yi ve ona destek olan arkadaşlarını kutlamak istiyorum. Gerçekten çok büyük bir olayı çözümlədiler, çözecekler umarım.

Ben, bu, dağda olanlara ve ortalıkta olanlara bir sınıflandırma yapmak gerektiğine inanıyorum. Tekrar ediyorum: Eğer elimizdeki bilgilere göre bunlar herhangi bir olaya veya eyleme karışmamışlarsa bunları hemen bırakmak lazım, affetmek lazım. Olaylara karışmış olanlar da bence, çaresiz, yargılanacak. O yargılanmada da kendilerine denecek ki: Zaman içinde eğer her şey normale dönerse sizi de affedeceğiz yani bu sözü kendilerine vermek lazım. Ama tabii, onları yargılamadan bırakmak mümkün değil, onu ben mümkün görmüyorum. Bunu ben Afganistan'daki deneyimlerimden de biliyorum. Yani tekrar ediyorum:

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 5

Ben hiçbir...

Bakın, her zaman marjinal gruplar olabilir. Bugün Amerika'da bile bağımsızlık isteyen Kaliforniya tarafı var. Belçika'da sürekli olarak kuzey-güney diye bağımsızlık iddialarında bulunabiliyorlar. Türkiye'de hiçbir şekilde... Tekrar ediyorum: Marjinal gruplar olabilir, marjinal gruplar çıkıp "Ben bağımsızlık istiyorum." diyebilir, bunun için mücadele de edebilirler ama bunlar marjinal olarak kalırlar; öbür türlü, ben hiçbir zaman Kürt devletinin Türkiye'de kurulacağına inanmadım. 100 defa referandum da yapsanız bağımsızlık çıkmaz. İstanbul'daki 3-4 milyon Kürt'ü nereye göndereceksiniz? Bırakıp işlerini gidecekler mi? Onların hepsi iş adamları olmuşlar, işleri var güçleri var. Onun için, ben Türkiye'nin bu telaşının gereksiz olduğuna inanıyorum.

Bir anımı daha anlatmak istiyorum: Sayın Özal bana telefon etti "Barzani ile Talabani Bağdat'a gidemiyorlar, bunlara diplomatik pasaport ver, gidip gelsinler." dedi. Diplomatik pasaport verdim. Bir gün, Talabani Amerika dönüşü benden randevu istedi. Önce arkadaşlarla... İşte "Siz İran'la çok senli benlisiniz." dediler. "Benim sınıırım İran'la, benim öyle bir lüksüm yok yani sevdiğimden değildi, mecburum İran'la temas kurmaya." dedi. O arada, yalnız görüşmek istedi Sayın Başkanım. Bana dedi ki: "Türkiye niye bizden bu kadar çekiniyor? Doğu'da Humeyni, güneyde Saddam, Batı'da Esat." Elini açtı "Ne işim var bunlarla ağabey ya?" dedi. "Bizim bunlarla işimiz yok." dedi. "Benim ve kuzey Irak'taki Kürt halkının bir hedefi var: Avrupa Birliğine girmiş, demokratik, laik Türkiye." dedi. Ben biraz gülünce "Niye güldün?" dedi. Dedim ki: "Amerika her yıl teröre destek olan devletlerin listesini yayınlar, 3'ü senin söylediklerin." Yani aslında ben hâlen daha demokrasiyi tam gerçekleştirip laik, demokratik, Avrupa Birliğindeki bir Türkiye'nin bütün bölgedeki Kürtler için bir cazibe noktası olacağına inanıyorum yani Suriye'dekiler, Irak'takiler, İran'dakiler için de bir çekim noktası olacağına inanıyorum.

Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Başkanım, teşekkür ediyorum, çok sağ olun.

Şimdi, söz sırası 21'inci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanımız Sayın Ömer İzgi'de.

Buyurun Sayın Başkan.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 6

21'İNCİ TBMM BAŞKANI ÖMER İZGİ - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri ve Komisyonun saygıdeğer üyeleri; sözlerime başlarken hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Malumunuz olduğu üzere, ülkemiz dâhilinde tamamen, ülkemiz dışında da bir ölçüde yok olmaya mahkûm olan PKK terör örgütünün hiçbir şarta bağlı olmadan kendisini feshetmesi ve bu fesih sonrası doğacak yeni sorunların giderilmesi için devletçe yapılması gereken çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu süreç, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "PKK kendisini feshetsin, Abdullah Öcalan açıklamasıyla bu ortaya konsun, umut hakkı tanınsın." şeklindeki açıklamasıyla başlamış, Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın olumlu bakışı ve kararlı tutumuyla devam etmiştir. Şahsen Sayın Devlet Bahçeli'nin açıklamasını televizyondan duyduğum anda "İyiye mi gidiyoruz?" diye mırıldandığımı biliyorum ancak vadedilen "umut hakkı" tanımının boyutu nedir, nasıl başlar, nereye gider, nasıl biter gibi hususlar zihnimi sürekli meşgul eden sorular iken çok geçmeden PKK terör örgütü mensuplarınca "önderimiz" diye nitelendirdikleri kişi tarafından açıkça ve net olarak "Federasyon yok, özerklik yok, hatta kültüralist istekler de son iki yüzyıldır umulan huzura cevap olamamıştır." şekliyle açıklanmıştır. Ayrıca, sözü geçen bu açıklamada örgütün kurucusu tarafından PKK'nın miadının dolduğu belirtilip hiçbir şart ileri sürmeksizin kendisini feshetmesi gerektiği de ilan ediliyordu. Bu emir ve istek sonunda faaliyetini ülkemiz dışında sürdürmekte olan PKK oluşumları tarafından önderlerince verilen "Örgütü feshedin." çağrısına uyduklarının ilan edildiğini duyduk. Gerçekleşen bu gelişme sonrasında sıra devletimizin 10-12 yaşlarındaki çocukları kaçırarak, daha büyüklerini de şimdi liderleri tarafından "Bundan sonra yok." dediği söylemlerle kandırarak dağlarda mağara hayatına mahkûm edilenlerden eline silah değmemiş, herhangi bir eylemin içinde bulunmamış, suç işlediği vaki olmamış, ayrıca da mağara yaşantısına başlatıldıktan sonra kaçarak ya da başka yollarla bir şekilde kurtulma imkânı bırakılmamış olanların ne olacağına ilişkin hukuki durumların alınması zamanına gelinmiştir. Nitekim, bu konunun çözüm yeri Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu için çalışmalara Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında başlanmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Numan Kurtulmuş tarafından yoğun bir mesaiyle çalışmalar yürütülmektedir. Adı ne olursa olsun,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 7

kurulan Komisyonun, akabinde de Türkiye Büyük Millet Meclisinin temel görevi tam da bundan ibarettir. Bu özel durumu fırsat sayarcasına başka kategorideki yasal takiplerde olanlar için ayrıcalık bakımından talepte bulunmak yapılacak bu özel çalışmayı sekteye uğratacak hamleler olur. Suç işleyen herkes mutlaka karşılığı olan cezasını çekecektir ancak Anayasa Mahkemesinin adliye alanındaki eşitliği sağlamasına yönelik vermiş olduğu kararlara göre de yapılacak düzenlemeler varsa onlar yapılacaktır. Bu çerçevede, yapılacak düzenlemeler için yasa çıkarmak gerekiyorsa yasa çıkarılacak, anayasa değişiklikleri yapmak gerekiyorsa o da yapılacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin yapamayacağı bir şey yoktur ancak o da anayasal bir organdır ve yapacağı işlemlerde Anayasa'ya uymak zorunluluğundadır. Söz gelimi, Anayasa'da "değiştirilemez" olarak normlandırılmış ilk 3 madde ile Anayasa'nın başlangıç kısmındaki ilk fıkrada yer alan "Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa..." denilerek konan temel ilke ve Anayasa'nın 6'ncı maddesindeki "Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir." hükmü değiştirilemezlik kapsamında ebedilik garantisi olan maddelerdir. Değiştirilemez özellikli maddeleri bulunan anayasaların, bu maddelerin değişmezliğinin kaldırılma şekline ait herhangi bir düzenleme getirmemiş olması böylesi maddelerin ebedilik garantisi olarak konmuş olmasındandır. Gerçi dünyada tek olarak 1787 ABD Yasası'nın 5'inci maddesiyle konulmuş olan değişmezliğin kaldırılması için şekil belirlenmişse de bakıldığında mevcut dokunulmazlığın kaldırılmasında etkisi olmayan bir düzenleme olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin şu anda yürüttüğü yöntemle Anayasa'da dokunulmaz olarak belirtilen hükümlerin kaldırılması, değiştirilmesi veya onlara aykırı yeni bir yasal düzenleme yapma yetkisi bulunmamaktadır.

Değiştirilemezlik normlarının yalnızca bizim Anayasa'mızda bulunduğu gibi söylemler de doğru değildir. Benzer düzenlemeler ABD, Almanya, Fransa, İtalya, Yunanistan, Brezilya, Hindistan ve Portekiz gibi daha başka ülkelerin anayasalarında da mevcuttur. Hatta en önemlisi, 1876 Anayasa'mızın 115'inci maddesinde de değiştirilemezlik maddeleri vardı; o da şimdiki Anayasa'mızdaki gibi 3 madde değil, o Anayasa'nın bütün maddelerini kapsıyordu. Hâl böyleyken bu maddelerle ilgili olarak "Şöyle yapılacak, böyle olacak." şeklindeki söylemler,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 8

yapılan çalışmalarda olmayan hususlardan biridir. Odak noktamız fesih ve buna bağlı yapılacak düzenlemeler olmakla birlikte, tabii gerekiyorsa anayasa değişiklikleri de yukarıda belirttiğim gibi yapılabilecektir. Böyle bir çalışmaya girilecek olursa örneğin, Anayasa'nın 66'ncı maddesi değiştirilmeli ve yerine -mekânı cennet olsun- Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptırdığı, 1924 Anayasası'nın 88'inci maddesinde koydurduğu "Türkiye ahalisine din ve ırk ayırımı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla 'Türk' denir." ifadesi konulmalıdır. Bu anlatım tarzı o gün için, bugün için, hatta ebediyen geçerliliğini kaybetmeyecek olan bir anlayış zenginliğini taşıırken yeni yeni arayışlar için nefes tüketilmesine gerek yoktur. Aslında aynı ifade tarzı, keza, 1876 Anayasamızın 8'inci maddesinde de olan bir anlayış tarzıydı.

Anayasa'mızın 126'ncı maddesinin üçüncü fıkrasıyla getirilmiş olan, birden fazla ilin birleştirilmesi düzenlemesi mutlaka kanunla yapılır hâle getirilmelidir. Yine, Anayasa'mızın 127'nci maddesinin dördüncü fıkrasının ikinci cümlesi, örneğin, bir belediye başkanının görevden uzaklaştırılması, görevlileriyle ve Anayasa'nın 14'üncü maddesindeki durumlarla ilgili bir suç iddiasının varlığında olmalı ve görevden alınan başkanının yerine kayyum değil, belediye meclisi üyeleri arasından seçilenin getirilmesi şeklinde değiştirilmelidir.

Anayasa Mahkememiz ile diğer yüksek mahkemelerimiz arasındaki hüküm ayrılıklarını da görmüş bulunuyoruz. Anayasa Mahkemesi yüksek mahkemedir; ya Danıştay ya Yargıtay, onlar yüksek mahkeme değil midir? Onlar da yüksek mahkemedir ancak, Anayasa Mahkemesinin kurallarının herkesi bağlayacağı şekline dayanılarak öteki yüksek mahkemelerin hüküm aykırılıklarının geçersiz olduğu sonucuna varılmaktadır. Öyleyse, Anayasa'nın 158'inci maddesi Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki hüküm aykırılıklarının varlığında şimdiki uygulama yerine yeni bir anayasal oluşumla veya Anayasa Mahkemesi bünyesinde işlev yapmakta olan uyuşmazlık mahkemesine verilecek yeni bir oluşum mekanizmasıyla çözülür şeklinde değiştirilmelidir.

Ama bence çok önemli diğer bir husus da Cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından seçilmesi gerekliliğidir. İstikrar için, Anayasa'nın 104'üncü maddesiyle verilen yetkilere sahip bir Cumhurbaşkanı, devlet idaresinde gerekli olan istikrar unsurunun yaratılmasında bugün çok önemli bir yere sahiptir. Bugünkü yönetimdeki istikrar eski sistemde pek çok

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 9

kere sekteye uğratıldığı için beklenen verim alınamıyordu. Onun için seçim sistemlerimizde sürekli değişiklikler oluyor ve yüzde 10'luk seçim barajları konulması gibi arayışlara giriliyordu. Şimdi getirilmiş olan Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminin sağladığı en önemli özellik geçmişte sürekli arayış içinde bulunan yönetimde istikrarı güçlü bir şekilde sağlamış olmasıdır. Yapılacak bir değişiklik olursa o da Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminin, parlamenter Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine dönüştürülmesidir. "Parlamenter sistem" demiyoruz "parlamenter Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi" diyoruz ama bu geçişte mutlak olan Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemiyle elde edilen istikrarın zedelenmemesi, istikrar yollarının tıkanmaması olmalıdır. İstikrara süreklilik getiren Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemindeki yürütme organının teşkili ve atanmışların görevden alınması elbette ki yine Cumhurbaşkanıya ait olarak kalacaktır ancak Cumhurbaşkanıca yapılan atamaların görevden alınmaları Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının örneğin beşte 3'ü tarafından teklif edildikten sonra, örneğin üçte 2 çoğunlukla alınacak bir kararla -alınması da, görevden alınması da- mümkün hâle getirilmelidir. "Bu, sistem değişikliğidir." diye itirazlara da itibar edilmemelidir. Sistem, istikrar unsurunun tamamlamasıydı, burada da istikrar unsuru sağlanmaktadır. Böyle bir yöntemle görevden alınmalar vaki olduğunda -bilineceği üzere- anında yenisi atanmış olacağı için yönetimdeki istikrarın devam etmesi sağlanmış olmaktadır.

Cumhurbaşkanının 2 defadan fazla seçilemeyeceği ilkesi korunmamak isteniyorsa, bu değişiklik teklifimizde, milletvekili seçim süresinden fazlası bir süre, örneğin yedi sene için Cumhurbaşkanı seçilmiş olabilmelidir. Günümüzde sosyal medya ortamıyla sağlanan kara propaganda etkinliği nedeniyle her zaman "tek devlet, tek millet, tek vatan, tek bayrak" felsefesine sadık birinin seçilebilmesi önlenebilirliği mevcuttur. Hatta bu algı tam da bu düşüncenin karşıtı olan birinin yüzde 50 artı 1 sayesinde seçilmesini de sağlayabilir. Oysa bu etki gücü Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından Cumhurbaşkanı seçiminde gücünü bulamayacaktır.

Saygıdeğer dinleyenlerim, ülkemizin Hakkâri'sinde olmuş, Kayseri'sinde olmuş, fark etmez, bir orman yangınının doğuracağı acıyı yalnız oranın ahalisi değil Türkiye'nin bütün insanları çeker çünkü yanan ormanlar ortak varlığımızdır. PKK terör örgütüne karşı mücadele ederken şehitlik ve gazilik mertebesine

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 10

yükselenlerin acılarını da yalnız ateşin düştüğü ocak sakinleri değil, hepimiz, tüm Türkiye çekeriz çünkü onları şehit ve gaziliğe götüren duygu Türk devletini ve vatanını koruma duygusudur. O duygular da hepimizin ortak değerleridir. Eminim ki o şehit ve gazilerimizi üzecek gelişmelere imkân tanınmaz ancak yanılığa düşülür de onları üzecek gelişmeler olursa bilinmelidir ki onlar gibi hepimizin çekmekte olduğumuz acılar daha da şiddetlenmiş hâle dönüşür. Eminim ki dedim çünkü Cumhurbaşkanımızın bu anlamdaki çalışmaları ve açıklamaları, ayrıca, şehit ve gazilerin evlerine gönderdiği güven mektubu, bu alanda duyulacak kuşku­ları kaldırmaktadır. Tabidir ki, Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi kabul edilince Anayasa'nın 77-79, 101-106, 116'ncı maddelerinde "kaldırılmıştır" ya da "değiştirilmiştir" şeklinde kısa değişiklikler yapılacaktır.

Beni dinlediğiniz için hepinize yürekten teşekkür ediyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanı Sayın Numan Kurtulmuş, böylesi yararlı bir hizmet için mesai tanımaz bir gayretle çalışma içinde olmanızdan ötürü sizleri ayrıca tebrik ediyorum.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Başkanım, ben çok teşekkür ediyorum.

Şimdi, üçüncü sözü Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22'nci Başkanı Sayın Bülent Arınç Bey'e bırakıyorum.

Buyurun Sayın Başkanım.

22'NCİ TBMM BAŞKANI BÜLENT ARINÇ - Sayın Başkan, Komisyonumuzun değerli üyeleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum, çalışmalarınızın başarılı sonuçlar vermesini diliyorum ve özellikle zatıalınıza ve bu imkânı veren Sayın Cumhurbaşkanımız ve bütün yetkililere teşekkür ediyorum. O da şudur: Geçmişten bu yana bu konuyla ilgilenen bir arkadaşınızım, en sonunda Başbakan Yardımcısı iken 2009 ile 2015 yılları arasında devam eden ve maalesef olumsuz sonuçlanan çözüm süreci içerisinde görev almış bir arkadaşınızımdım. O zaman da bu süreçlerin Mecliste bir komisyon marifetiyle sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştim. Ancak o günün şartları içerisinde bunun MİT, dışarıdan Hükûmet veya bir başka şekilde devamı arzu edilmişti. Sayın Bahçeli'nin konuşmalarıyla yeni bir ivme kazanan bu süreçte de her zaman bu işin Meclisten yönetilmesi

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 11

gerektiğini, Mecliste bir komisyonun da bu iş için faydalı ve başarılı olacağını söylemiştim. Zatiâliniz şahsen fikrimi sorduğunda da bunun bir defakto komisyon olmasını, sayısının da hiçbir zaman 100'ü bulmaması gerektiğini, nitelikli çoğunlukla tavsiye, belki de öneriler kabul edebileceğini ifade etmiştim. Şu anda görüyorum ki 51 üyemiz var. Ben İYİ PARTİ'nin dışında bütün siyasi partilerin temsil edilmiş olmasını takdirle izliyorum, bütün arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Keşke o parti de bu Komisyonda yer almış olsa, fikirlerini söylese, konuşulan fikirleri de dinlemiş olsaydı. Eminim, onlar da kendi siyasetlerine uygun bir yolu olumlu bir şekilde dışarıdan takip edeceklerdir; buna da inancım var.

Değerli Başkanım, tabii, benden önceki selefim anayasa hukukçusu olunca Anayasa üzerinde derinliğine bir konuşma yaptı, ben kendisinden sonra görevi almıştım. Bugün halef ve seleflerim de burada, onlara da çok teşekkür ediyorum, her biri çok değerli insanlar. İnşallah, onların düşüncelerinden hep birlikte istifade edeceğiz.

Bir yılı aşkın bir zamandır veya bir yıla yakın bir zamandır başlayan bu süreç süratle bu noktaya kadar evrildi ve olumlu bir şekilde gidiyor. Şüphesiz, Sayın Bahçeli'nin 1 Ekimde Meclisin açılmasıyla gösterdiği olumlu davranışın etkileri bu Komisyonun kurulmasına kadar da devam etti, devam edeceği de görülüyor ancak bilelim ki Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminde esas karar verici, yönetici Sayın Cumhurbaşkanıdır. Sayın Cumhurbaşkanımız da "Terörsüz Türkiye" mottosuyla veya üst başlığıyla bu süreci açıkça desteklediğini ifade etmiştir; dolayısıyla maddi şartlar teşekkül etmiştir. Komisyonumuzun da bu konuda çok atak davranacağını, süratli kararlar alacağını ümit ediyorum.

Tabii, Komisyonumuzun isminin farklı olması dikkatimi çekti; bu çok olumlu, bu ismi koymuş olmanız da ayrıca takdire değer: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu. Terörsüz Türkiye herkesin arzusudur ama bu Komisyonun görevi, bu süreci olumlu bir şekilde sonuca ulaştırmaktır. Bunun şartları da millî dayanışma yani bir başka ifadeyle toplumsal barış, bir başka ifadeyle iç cephenin güçlendirilmesi; bunun şartlarını oluşturmamız lazım. Kardeşlik... Ben yıllardır siyasetin içindeyim, 1969'dan beri, 2016'da da aktif olanını bıraktım. Hep Kürtlerle birlikte siyaset yaptım hem de Türkiye'nin en batısında, bunun getirmiş olduğu sıkıntıları da yaşamış bir insanım. Hamdolsun,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 12

bunların hepsini aştık, hepsinde Kürtlerle kardeş olduğumuzu ifade ettik fakat siyasi söylem itibarıyla durum öyle bir noktaya geldi ki Kürt siyaseti yapanlar "Bırakın kardeşliği kardeşim, önce siz bizi bir eşit vatandaş olarak kabul edin." demeye başladılar. Hatta içlerinde siyaset o noktaya geldi ki "Kardeşim, milletvekili seçiyoruz, içeri atıyorsunuz; belediye başkanı seçiyoruz, görevden alıyorsunuz, yerine kayyum atıyorsunuz; biz nerede siyaset yapacağız?" demeye başladılar. Bunların hepsine verilecek cevaplarımız olmalı, buna karşılık kuru hamasetle yola çıkılmaz. Geldiğimiz nokta, hamasetin bırakılması gereken bir noktadır; kardeşiz, etle tırnağız, oyuz, buyuz... Bunlar tarihî gerçekler, 26 Ağustos Malazgirt'le ilgili attığım "twit"te buna temas ettim. Evet, Sultan Alparslan'ın ordusu Romen Diyojen'in 200 bin kişilik ordusuna karşı geldiğinde bölgedeki bütün Kürtler, en az 10 bin kişi Alparslan'ın ordusunda Diyojen'e karşı savaştılar. Bu beraberliğimiz bin yıldan beri geliyor, bin yıldan beri gelen kardeşliği yok farz etmek hatta bir zamanların moda tabiriyle ret, inkâr ve asimilasyon politikalarının bir şekilde gerçekleştirilmiş olması bizim büyük bir ayıbımızdı. Biz bunlardan artık vazgeçmeliyiz. Geldiğimiz nokta denizin bittiği, geminin karaya vurduğu bir noktadır o yüzden bu fırsatı yani elimizdeki bu iyi fırsatı çok iyi değerlendirmeliyiz. Ben de şüphesiz, eli biraz yukarıdan tutarak bu işi başlatan Sayın Bahçeli'ye teşekkür ediyorum ama bilersiniz ki Sayın Cumhurbaşkanının kararlılığı, iradesi ve Komisyonumuzun bu konuda göstereceği gayretli çalışmalar için yürütücüsü olacaktır.

Şunu rica ediyorum buradaki Komisyonumuzdan ve dışarıdaki parti temsilcilerinden: Geçmişe ait hangi söylemleri kullandıysanız bunları unutun. Bunları unutmazsanız, artık, hafıza denen bir şey var, Google denen bir şey var; radyolarda, televizyonlarda daha önce yaptığınız konuşmalardaki radikal söylemler bugün yolunuzu kesebilir. "Bunları unutun." derken yani bir yere koyun, hapsedin ama bundan sonrasına bakalım, önümüze bakalım. Yoksa Sayın Bahçeli'nin ekimden önce söyledikleri ile Sayın Erdoğan'ın ekimden önce yaptıklarıyla veya bir başka partinin ki... Burada DEM hedeftedir -ben DEM'i takdir ediyorum- bu süreçte hepimizden daha gayretli, hepimizden daha iyi niyetli, hepimizden daha olumludur. Rahmetli Sırrı Süreyya Önder Bey'i de buradan rahmetle anıyorum, bu konuları kendisiyle görüşüyorduk. Bugün de Mithat Sancar Bey ve diğer arkadaşlarımızın bu süreci ne kadar olumlu noktaya

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 13

götürmek için çalıştıklarını biliyorum. En çok onlardan çekiniyorduk, onlar bu işte öncü olma rolünü kabul ettiler, onları da takdir ediyorum. Şüphesiz, bu Komisyondaki beraberliğimizin de hepimize faydası olacak.

Burada bir hatıramı nakledeyim: 1994 yılı, DEP kapatılmış ve 4 DEP milletvekili başlarından sürüklenerek araçların içerisinde cezaevine götürülmüştü. Ben o tarihte milletvekili değildim ama 2004'te bu 4 milletvekili on yıl cezaevinde kaldıktan sonra çıktılar; herkesten randevu istediler, herkesten cüzamlı muamelesi gördüler. Ben Meclis Başkanıydım, bu arkadaşlar da milletvekiliydi. Siyasetçilerin içerisinde on senesini cezaevinde geçirmiş kaç insan vardır dedim ve kendilerini bir akşam yemeğine davet ettim. Hatta günlerden ramazandı, iftar yemeği demedim -ola ki oruç tutmuyor olabilirler- akşam sekizde yemeğe buyurun dedim. Bana tahsis edilen konutta kendilerine bir yemek verdim. Rahmetli Orhan Doğan -ki kızının milletvekili olduğunu duydum ama bu Komisyonda yok galiba, onu da rahmetle anıyorum- Selim Sadak, Hatip Dicle ve Leyla Zana gelmişlerdi. Selim Sadak dedi ki: "Başkanım, ben oruç da tutuyorum, namaz da kılıyorum; gel bakalım, önce orucumuzu açalım." O da çok hoşuma gitti. Dün öğrendim, çok da üzüldüm, Selim Sadak Bey şu anda Almanya'da bir hastanede zor durumda, ona Allah'tan şifalar diliyorum. Yurt dışına gitmek mecburiyetinde kaldı, hakkında bir mahkûmiyet kararı vardı, kesinleşmişti. Ben onu Belediye Başkanlığından tanırım, Siirt'te Belediye Başkanlığı yapmıştı ve inançlı bir insan olduğu için, vakıf arazilerinin işgal edilmiş olması karşısında -o zaman Vakıflardan Sorumlu Başbakan Yardımcısıydım- Selim Bey, sen inançlı bir insansın, bizim inancımızda da vakfın çok önemli bir yeri var; bak, bu kadar önemli vakıf arazileri işgal edilmiş, sen bunları kaldırırsan ben sana minnet duyuyorum dedim. "Sözü olmaz Başkanım, ben de aynı düşüncedeyim." dedi ve biz işgal altındaki vakıf topraklarını kurtardık. Bana geldi, "Ben cezaevine girecek durumda değilim, mecburun dışarı çıkmaya." dedi. Ondan sonra da yapacağını yaptı. Dolayısıyla, bu sürecin sonunda bu insanların vatan topraklarına gelmesi lazım. İnşallah, şifa bulurlar, Sırrı Süreyya Önder gibi o günü görmeden ölmesinler, bugünü bekleyenler çok var içimizde; Doğan da onlardan birisiydi, Hatip Dicle de Leyla Zana da. Bunlar barış sürecinin içerisinde çok önemli roller oynadılar. O gece dört saat kadar birlikte kaldık. Arkadan Kemal Burkaylar geldi çözüm süreci içerisinde, onlarla el

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 14

ele verdik, olumlu noktalarda çalışma yaptık ve halk çok memnun oldu.

Şimdi, tabii -yirmi dakika içerisinde- biz Erbakan Hoca kültüründen geliyoruz, Erbakan Hocanın yıllığında anlatılan bir şey vardır: "Ona civatanın, somunun nasıl yapıldığını sorsanız, önce o toprak altından demir cevheri nasıl çıkarılır, oradan başlar; o kadar uzun anlatır ki ikindi namazı ezanı okunur, ara vermek zorunda kalırız." derlerdi. Yani ben bu duruma düşmek istemiyorum, biraz da iç politikanın dışında kalmak istiyorum. Başkanım, müsaade ederseniz, yirmi dakika olmasa bile beş dakika daha bana süre verirsiniz memnun olurum.

Şimdi, değerli dostlar, 2014 yılında yani bu sürecin içerisinde -ben de Bakanlar Kurulundayım, Hükûmet sözcüsüyüm- bir kanun çıkardık, "Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun." Meşhur 6551 yani 6551 sayılı Kanun'dur, 7-8 maddeli bir kanundur. Bu kanun mülga değil. Evet, "Bakanlar Kurulu" filan diyor ama özü itibarıyla istifade edilebilir kendisinden. Uygulansın noktasında değilim, o zamanın şartları başkaydı, bugünün şartları başka ama bir el tutamağı olabilir hepimiz için, bundan istifade edebilirsiniz.

Şimdi, burada tabii, Sayın Bahçeli'nin konuşmasıyla başlayan süreçte hepimiz şaşırdık; ben eski bir siyasetçi olduğumu ifade etmiştim, böyle bir başlangıç beklemiyordum. Bu kadar yukarıdan ve hele hele içinizden birisi söylese belki gülüp geçilecek bir şeyin bir Genel Başkan tarafından ve bu işe tamamen karşı çıktığını yıllardır deklare eden bir insan tarafından konuşulmasına önce şaşırdım. Nasıl çıkacak oradan, nasıl gelecek Meclise ve niye Mecliste konuşacak, acaba arka planında ne var? Bütün bunlar demek ki bir hedef gösterildi, hedefin içinin doldurulması amaçlandı. Eğer bu kadar yukarıdan başlanmasaydı inanın bu noktaya gelemezdik. Yani basit olarak, eskiden yaptığımız gibi şöyle şöyle, gıdım gıdım gidelim -Anadolu tabiriyle- bir şeyiyle başlanmaz bu iş. Bu işin şok edici bir davranışla başlaması lazımdı ki herkes bir şaşırsın, herkes bir kendine gelsin, herkes "Ne oluyoruz?" desin. Biliyorsunuz, arkadan yani gelsinler, Malazgirt'te toplansınlar, orada bunu açıklasınlar falan. Nasıl gelecek Malazgirt'e? Hepsi bunları düşündürdü. Arkadan 100 kişilik Komisyon ama bakınız, her şey yolunda yürümeye başladı. Demek ki bazı liderler öyle işler yaparlar ki tarihe bu adımlarıyla geçebilirler; bu, hepimiz için geçerli. Ben 1 Mart tezkeresiyle nasıl kendimi bir iftihar vesilesi olarak

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 15

kabul ediyorsam her Başkanımızın da zamanında yaptıkları çok değerli şeyler vardır. Sizin de milletvekilleri olarak... Değerli Başkanımız, siz zaten -içeride ifade etmiştim- inşallah tarihe geçecek bir işin içerisindeyiz.

Dolayısıyla bugün geldiğimiz noktada özetlemem gerekirse elbette silahların yakılmasıyla birlikte... Bence sembolik çünkü onların ifadesiyle silahları yakan 15 kadın, 15 erkek sonra tekrar yukarıya doğru gittiler ve mağaralarına girdiler yani onların konuştuklarını da bir kenara koymamız lazım. Cemil Bayık öyle demiş, Karasu böyle demiş, bilmem kim böyle söylemiş; söylememeleri lazım, hiçbirimizin ve hatta bunun paydaşı olanların sinir uçlarımıza dokunacak hiçbir sözü konuşmaması lazım, konuşanların susturulması lazım, sükûnete ihtiyacımız var. Bu işin akılla, idrakte, mantıkla yürümesi için geçmişte kim ne konuşmuş, ne yapmış, nereye kadar gitmiş... Tarihi tersine çeviremeyiz ama yeni başladığımız yol konvansiyonel silahlarla harp yapılması değildir. Konvansiyonel silah nedir? Toptur, tüfektir, tanktır ama şimdiki silahlar başka türlü oluyor. Dolayısıyla yeni metotlarla, yeni atılımlarla, yeni heyecanlarla bu süreci sonlandırmamız lazım.

Toplumsal mutabakat var mı? Var. Ben, 2009'da başlayan sürecin içerisinde bunu test ettim. Her gün şehit cenazeleri geliyor, gözyaşı var; tabuta sarılan kadınlar, nişanlılar, ağlayan çocuklar... Bunlara gidip de sorduğunuz zaman, "Annelerin gözyaşı dinsin mi? Artık bundan sonra tabut gelmesin mi? Artık bundan sonra çocuklar ağlamasın mı? Artık bundan sonra bu çocukların ızdırapları dinsin mi?" dediğiniz zaman emin olun, yüzde 90 insan "Evet, gözyaşı bitsin, ne yapacaksanız yapın, bunu bundan sonra bu şekle getirin." Yüzde 10'u da "Bu teröristler kahrolsun, bundan sonra da cenazeler gelsin." demiş olabilir, ben rastlamadım. Gazi olmuş, iki gözü gitmiş, bacakları kopmuş, mayın patlamış, şarapnel parçası gelmiş, o olmuş... Ben, Terörle Mücadele Yüksek Kurulu Başkanlığı yaptım kısa bir süre de olsa; bütün bunları dosyalarla, raporlarla biliyorum. Millî Güvenlik Kurulu toplantılarına yedi sene katıldım, Başbakanımızın hemen sağında yer aldım, o raporları tek tek biliyorum. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının raporlarını hâlen de muhafaza ediyorum. Bunların içerisinde o gazilerden "Herkesin gözü kör olsun mu, herkesin bacağı kopsun mu, her yerde bir mayın patlasın da insanlar şöyle olsun..." Hayır, asla ve kata çünkü Sayın Başkanım, değerli arkadaşlar; Türkiye bu terörle öyle bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 16

noktaya gelmişti ki bir evin 2 evladından birisi askerde, birisi dağda, ikisi birbirine kurşun atmak için birbirini gözetliyor. Evdeki anne de 2 çocuğu için de dua ediyor "İnşallah başlarına bir şey gelmez." diye. Türkiye yerelde bunu yaşadı, bu ızdırabı yaşadı. Bizim faili meçhul cinayetlerle, işte 1980'deki darbeye, Diyarbakır Cezaevinde yaşananlarla, ondan sonraları yok saymalarla geldiğimiz nokta böyleydi. İçimizde hiç 91'de milletvekilliği yapan yok, ben 95'te geldim ama 91'de faili meçhul cinayetler üzerine Mecliste kurulan araştırma komisyonunun raporu şu anda yok, dışarıda basıldı bereket de onu okuyabiliyoruz, Mecliste konuşulmasına bile izin ve imkân vermediler. Avrupa bunu takip etti, Türkiye denetim altına alındı, Konseyin kararları var. Çok şükür bunlardan çıktık; bunlardan çıkanların içerisinde, emeği geçenlerden birisi olmakla da iftihar ediyorum.

Şimdi geldiğimiz noktadan bakacağız. Şimdi, şöyle düşünüyorum yapılması gerekenler kısmında: Mademki millî dayanışmadır, kardeşlik ve demokrasidir -ben eskiden beri konferanslarımda ve konuşmalarımda söylerim-cumhuriyet vazgeçilmezdir, cumhuriyet bizim için en faziletli rejimdir, daha iyisi de yoktur ama adında cumhuriyet olup da şeriatla yönetilen veya yöneltildiğini zannettiğimiz bazı ülkeler var, monarşik ülkeler var, şu var, bu var; bizim için cumhuriyet demokrasiyle taçlanan cumhuriyettir; demokrasiden ne kadar uzak olursa, adı cumhuriyet de olsa vatandaşa demokrasi adına vereceği hiçbir şey yoktur. Otokrat rejimler bugün Avrupa'nın içerisinde de belki ABD'de de artık ön plana geçmeye başladı. Aşırı radikal siyasi partiler güçleniyor. Bu, demokrasi azlığından ve kıtlığındandır ama biz demokrasiyi bütün şartlarıyla uyguladığımız zaman herkesin eli kalkmıştı Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için ve biz Türkiye Avrupa Birliği hedefi içerisinde Parlamentodan bütün kanunları asgari 450 oyla geçirdik yani bir konsensüs vardı, bir dostluk vardı. Şimdi, iç cepheyi tahkim edeceksek, toplumsal barışı inşa edeceksek, esasen demokrasinin de özgürlük, uzlaşma, diyalog ve paylaşma olduğunu biliyorsak, bütün bunları yaparken... Ben dünya örneklerine baktım barış süreçleriyle ilgili İrlanda'da olsun, Bask'ta olsun, diğerlerinde olsun; bütün bu örnekleri biz eski raporlar hâlinde de hâlen muhafaza ederiz ama Türkiye'de bunlara dayalı bir iş yapılmadı. Biz Türkiye'ye özgü bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Ha, bu iyi mi, kötü mü? İyi uygularsanız iyi olur. Yani bir örnek vermek gerekirse, mesela bizim Türkiye'deki

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 17

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi ne Amerika'daki doğrudan başkanlık, "presidential" sisteme benzer ne de Fransa'daki yarı başkanlık sistemine benzer. Biz kendimize özgü bir Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi yapmışız, Anayasa referanduma gitmiş, buna uygun seçimler yapılmış, şimdi bu yetkileri kullanan bir Cumhurbaşkanımız var ve hemen hemen on senedir bu sistem yürürlükte. Demek ki önceki süreçte akıl insanlarla, şunlarla bunlarla nabız yoklamalar yaptık, raporlar hazırladık ama bugün için yapacaklarımız bundan biraz daha farklı olabilir.

Burada rahmetli Erbakan Hoca'yı anmak için onun anlattığı bir olayı tekrarlamak istiyorum. Bugün hepimizin rahmetli Erbakan Hoca'ya minnet ve şükran borcumuz var. Onun yanında otuz bir yıl siyaset yapmış bir arkadaşınız olarak söylüyorum, siyasetin güzel tarafını biz ondan öğrendik. Dedi ki bir gün: "Çocuklar bir kadın, erkek, bir aile var, birbirlerini de çok seviyorlar, birbirlerine çok bağlılar; sevgileri, sadakatleri çok yüksek ama bunları üzen bir iş var. Nedir? Çocukları olmuyor. Beş sene, altı sene, 7'nci sene çocukları olmuş. Çok seviniyorlar, sevinçlerine bin kat daha sevinç ekleniyor fakat birkaç ay sonra bir sıkıntı çıkıyor ortaya. Kadın diyor ki kocasına: 'Sakin ha bunu gidip Nüfusa hemen kaydettirme.' 'Neden?' 'Ben çocuğuma doyamadım?' diyor. 'Yedi senedir ben çocuk bekledim, sen şimdi nüfusa kaydettirirsin, hemen askere alırlar, arkadan ben çocuğumun sevgisinden mahrum olurum.' Kadıncağızın düşüncesi, hanımefendilerden özür diliyorum yani kadınlar şefkatli varlıklardır, çocuklarını mutlaka severler. Adam diyor ki: "Hanım bırak, biran evvel gitsin askere; tarlamız var, tapanımız var, gelsin, onu hemen evlendirelim." Çünkü Anadolu'da askere gitmeyene de kız vermiyorlar o zamanlar, şimdi artık veriyorlardır mutlaka. Bir kavga, bir dövüş, eski saadet gitti, çocuk da geldi ama kavga başladı. Sonunda akıl bir insana gidiyorlar -diyelim ki Numan Bey gibi- diyorlar ki: "Bizim böyle bir sıkıntımız var, bunu çözmeni istiyoruz." Adam dinliyor, sonunda diyor ki: "Ya, bu işin en doğrusu nedir biliyor musun?" "Nedir?" "Çocuğu doğduğu gün nüfusa kaydedin." İkisi de şaşırıyor. "Ey kadıncağız, ey anne, sana yirmi senelik bir zaman veriyor Cenabıhak eğer ömrü varsa yirmi senede sen çocuğunun sevgisine doyamayacak mısın? Yirmi sene onu tarlanda çalıştır, evinde bak hatta evlendirebiliyorsan evlendir, ondan sonra askere gidecek; hemen yarın, bir ay, altı ay sonra askere almayacaklar ki. Sen de

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 18

kardeşim yani gelsin de tarla, tapan verelim diyorsun sen de zaten bu yirmi sene içerisinde her şeyi yaparsın." Onları ikna ediyor. Buradan yola çıkarsak söylemek istediğim şudur: Normalin dışına çıkmayalım, makulün dışına çıkmayalım, sonuçlar nereye kadar gider bilemezsiniz. Misal mi istiyorsunuz? 2007'de Cumhurbaşkanlığı seçimi geldi, Sayın Ahmet Necdet Sezer'in süresi bitti, Sayın Abdullah Gül'ü aday gösterdiler, ben Meclis Başkanıyım, seçime gidiyoruz. Anayasa'daki hüküm belli "Şu, şu, şu şartları taşıyan insanlar Meclis Başkanlığına aday olabilir ve seçilebilirler." Ama birileri dedi ki: "Bu millî görüşlüdür, eşinin başında örtü vardır, özde mi sözde mi, laiktir, bilmem nedir." Bir kavga, ben de karşı çıkıyorum. Kardeşim, Anayasa'daki hükümler belli, siz ne söylüyorsunuz, ne kadar boş konuşuyorsunuz? Adaylık müracaatı oldu, süreç ilerliyor. O zaman bir 367 lafı çıktı, önceleri siyasetçiler buna güldüler, geçtiler ama sonra sarıldılar yani rahmetli olanlar da var içlerinde, isim vererek onları rencide etmek istemiyorum. Akıl dışı bir iş, bütün Meclis Başkanlarının seçimine baktım Fahri Korutürk'ten bu yana kadar, içeride kaç kişi olursa olsun nihayetinde 3-4 turlu bir seçim. Seçilmek için elbette bir nisap var, o nisabı bulamadıkları zaman 232'ye kadar, 216'ya kadar da gitmişler ama hiçbirisinde salt çoğunluk aranmamış birinci turda, şimdi arıyorlar.

Nihayetinde, değerli arkadaşlar, ben başladım birinci tur seçimine, içeride 361 kişi var, 6 kişi noksan geldi çünkü 2 parti içeriye girmede. O 2 partiden birkaç kişi içeriye girdiler, birisini saygıyla anmak istiyorum o da Esat Canan'dır, Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etti, geldi, dedi ki: "Bunlar eskiden Özal'a karşı da böyle yapmışlardı, bu demokrasiye karşı bir davranıştır." Şimdi, Selim Sadak'la onun durumu da aynı, o da bir cezasından dolayı Yargıtayda şu anda, hüküm giyerse o da cezaevine girmiş olacak. Sadaklar, Esat Canan'lar ve benzerleri için bizim harekete geçmemiz lazım, bunlara Türkiye'nin ihtiyacı var. Girdiler ama 361, oturumu kapattık çünkü nisap sağlanamadı, ben 369'da birinci turda seçilmiştim ama arkadan gelenler daha farklı.

Şimdi, hemen, o gün saat 18.15'te CHP Grubu Anayasa Mahkemesine gitti, Anayasa Mahkemesi esasen kararını hazırlamış, pazartesi günü geldi önümüze karar "Nisap yoktur, dolayısıyla Cumhurbaşkanı seçimi yapamazsınız." Biz Anayasa'yı uyguladık yani içimiz yana yana Anayasa Mahkemesi kararını uygulamak zorundayız diye düşündük şimdikilerinin aksine ve kararı uyguladık

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 19

Cumhurbaşkanı seçimini erteledik. O seçim, daha sonra seçimlerden sonra ağustos ayında yapıldı ve MHP'nin içeriye girip çoğunluğu sağlamasıyla da Cumhurbaşkanının seçilmesi mümkün oldu.

Niye bunu anlatıyorum? Eğer Sayın Abdullah Gül'ün seçimi de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılsaydı, önümüze 367 ve Anayasa Mahkemesi engeli gelmeseydi bu gelenek devam ederdi. Biz bu engelin karşısında hemen seçimleri üç dört ay önceye aldık ve Anayasa'yı değiştirdik "Bundan sonra millet seçsin." dedik. Çünkü 184 kişinin içeriye girmemesi karşısında Cumhurbaşkanı seçilmesi mümkün değildi. "Ya öyle ya böyle!" veyahut da "Madem öyle, işte böyle!" "Ya herrü ya merrü!" dedi Hükûmet ve böyle bir kararı aldı. Şimdi, bu yüzden "Ya, bu Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi de nereden çıktı?" diye düşünenler varsa onlara söylüyorum: Bir 2007'nin geçmişine bakın, Cumhurbaşkanlığı seçiminin önüne çıkarılan engeller.

1999, başında başörtüsüyle Merve Kavakçı milletvekili oldu. Mecliste kopan fırtınayı hatırlıyorsunuz, "Dışarı, dışarı, dışarı!" bağırıp çağırdılar. Şimdi, Mecliste en az 20 başörtülü milletvekili var. "Niye makulün dışına çıkıyorsunuz, mazbatasını almış bir milletvekilini niye Meclisten kovuyorsunuz?" diye yalvardık, bağırdık çağırdık. Karşı çıkanların içinde rahmetli olanlar da var, onlar kendi yaptıklarının karşılığını mutlaka görecekler. Demokrasi ne diyorsa onun olması lazım. Demokrasinin elbette hepimiz için yüzümüze bakan bir tarafı var. Dolayısıyla, bizim bu işlerde düşüncemiz; elbette bugün Anayasa'daki uygulamaları yanlış bulabilirseniz, değiştirebilirsiniz, yeni bir anayasa da yapabilirsiniz ama ben rahmetli Ali Fuat Başgil'in şu yazısını çok iyi biliyorum: "En iyi anayasa uygulanan anayasadır, en kötü anayasa uygulanmayan anayasadır." Bugünkü Anayasa'nın işimize gelen taraflarını başımızın üstünde taşıyıp da "Bu bana yaramaz bugün." diye Anayasa'daki hükümleri ertelemeye çalışmayı çok yanlış buluyorum. Bu Anayasa'yı toptan değiştirebiliriz, zaten maşallah üçte 2'den fazlası değişti. Hatta 2010'da 25 maddeyi değiştirirken işin önünde olanlardan birisiyim ben, dedik ki artık bu maddeler de değiştiğine göre bizim yeni bir anayasa yapmamıza da gerek kalmadı. Yeni bir anayasaya, çağdaş bir anayasaya, daha az maddeli bir anayasaya, temel haklar ve görevler noktasında özgürlükçü bir anayasaya elbette her zaman ihtiyacımız var ama bu Komisyonun görevi bence yeni bir anayasa hazırlamak değil. Dolayısıyla, ben bu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 20

konuyu bu kadarla kesmek istiyorum.

Şimdi, değerli dostlar, Değerli Komisyondaki arkadaşlarımız; bugünkü bazı sıkıntıların millî birlik ve dayanışma pozisyonunda iç cepheyi tahkim etme konusunda süratle yerine getirilmesi lazım. Ekonomide sıkıntılar var, bu sıkıntıları hep beraber yaşıyoruz, bu konuda konuşulacak, yapılacak bir şey de yok. Bugün maliyenin, ekonominin başında olanlar kolları sıvamışlar, enflasyonla mücadele etmek için kendilerine göre bazı tedbirler almışlar; elbette bunu muhalefet eleştirebilir, o haklarınızı hiçbir şekilde söylemiyorum ama bu Komisyon içerisinde yapacağımız iş noktasında bizim çok sabırlı olmamız lazım, mali ve ekonomik konularda iş başında olanlara destek olmamız lazım. Yine muhalefeti ayrı tutuyorum, bunu yapmazsanız zaten muhalefet olmaz ama yapıcı bir muhalefete ekonomide ihtiyacımız var.

İkinci paydaş, Suriye'deki gelişmeler bu süreci çok yakından ilgilendiriyor. Çünkü artık Türkiye'de terörist sayısı o kadar azalmıştı ki neredeyse ayakkabılarının kaç numara olduğunu bile bir ara biliyorduk, belki isimleri bile malumdu, içeride 100 kişi kaldıysa dışarıda 25-30 bin kişiden bahsediliyordu, hele hele Amerika'nın verdiği silahlarla bir güç hâline geldiği de ifade ediliyordu. Orada yeni bir süreç var -işin başında olanlar- Türkiye'nin gerçekten sözünün geçtiği alanlar var. Ben Suriye'deki gelişmeler noktasında da Sayın Cumhurbaşkanımızın ve onun ekibinin takip ettiği politikaları olumlu buluyorum. Bu terörün sonlandırılması ve teröristle mücadele konusunda alınacak kararların Suriye içerisinde de kapsayıcı olacağını ümit ediyorum. Çok kaotik bir ortam var orada, İsrail'in müdahaleleri var, bir taraftan İran'ın, belki bir başkalarının da müdahaleleri olabilir ama Türkiye de orada başat rolde. Ben emeği geçen bütün arkadaşlara da teşekkür ediyorum.

Aklıma gelmişken söyleyeyim. Değerli dostlar, terör bir olgudur, varlıktır yani bir bataklıktır. Bataklıktan sinekler ürer, siz onların üç beş tanesini öldürmekle işin içinden çıkamazsınız. Biz yıllar boyu teröristle mücadele ettik, terör olgusunu ortaya çıkaran sebepler konusunda çok şeyler yapmadık. Millî Güvenlik Kuruluna ilk geldiğim 2009'un Mayısıdır, Haziranıdır. Bir arkadaşım bana şunu söyledi, dedi ki: "Burada geçmişte böyle bir konuşma yapıldı Genelkurmay Başkanı veya kuvvet komutanlarından birisi tarafından 'Biz bu işi 6 defa, 7 defa bitirdiğimizi zannettik ama bitmemiş, bundan sonra iş, siyasette.'

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 21

demiş." Yani Millî Güvenlik Kurulunda bizim çözüm süreciyle ilgili başlangıcımızın temeli bu komutanımızın sözlerine dayanır. Biz teröristle mücadele, elinde silah, eylem yapan, adam öldüren, şunu yapan, bunu yapanlarla bütün gücümüzle mücadele ettik; şu kadar öldürdük, şu kadar etkisiz hâle getirdik ama bataklık orada duruyor, olgu orada duruyor. Benim "Başkan" isimli bir kitabım var, çoğunuzun okumadığını zannediyorum, kitap okuma alışkanlıklarınız şimdi çok değişti. Orada ilk ziyaretim Hindistan ziyaretidir. Cumhurbaşkanıyla yaptığım görüşmede ben zannediyordum ki işte Hindistan-Türkiye ilişkileri konuşulacak. Adam dedi ki: "Başkan dur bakalım. Bombay'da yine bir bomba patladı. Biz terörden çok şikâyetçiyiz. Bana terör hakkında bir konuşma yap." Filmin sonunu söylemeyeyim. "Başkan- Liderler, Olaylar, Ülkeler" kitabını bulursanız okursunuz. Terör, dünyanın meselesi, özellikle Asya'da, Orta Doğu'da vesairede. Biz terörle mücadele noktasına yeni geldik hem de çok ciddi bir şekilde geldik, inşallah bunu da başaracağız.

Benim şöyle notlarıma aldığım konulardan birincisi: AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanması geliyor. Ben hukukla işe başlamak istiyorum. Bu, işin sonunda Hikmet Çetin Başkanın da, Ömer İzgi Başkanın da yani bir anayasa, bir kanunun işte "Dağdakiler ne olacak? Onlar nasıl gelecek, bunlar nasıl gelecek?" sonunda belki hukukla yola çıkacağız. Esasen hukukla yola çıkmışız ki 2014'te bile bir kanun çıkarmışız. AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanması bizler için bir gerekliliktir, bunu tekrar hatırlatmak istiyorum.

Bakınız, imzaladığımız Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46'ncı maddesi...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun, devam edin.

22'NCİ TBMM BAŞKANI BÜLENT ARINÇ - Yirmi dakika mı bitti, rakam yirmi beş mi?

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Otuz üç dakika bitti.

Buyurun lütfen, tamamlayın ama, siz devam edin.

22'NCİ TBMM BAŞKANI BÜLENT ARINÇ - Yani imzacı taraflar işte "uyarlar" diyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararını biz 1954'te onayladık. Özal döneminde AİHM'e bireysel başvuruyu kabul ettik, 87'de. 2004 yılında -ki

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 22

bizim dönemimizdir yani AK PARTİ dönemidir- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki tanımların yerli hukuktan üstün olduğunu -ki 90'ıncı maddeyi söylüyorum- yine 2010 yılında AYM'ye bireysel başvuru hakkını kabul ettik, mahkûmiyet hâlini de 311'inci madde Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yargılamanın iadesi olarak düşündük, kabul ettik vesaire. Şimdi "Biz bunları tanımıyoruz." diyebilir miyiz? Diyemeyiz, dememeliyiz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru üzerine hak ihlalleri konusunda verdiği kararları dikkate almak, uygulamak zorundayız çünkü bu bizim ahdimizdir; 90'ıncı madde orada duruyor, 145'inci madde orada duruyor.

Bunun dışında ifade özgürlüğünün güçlendirilmesi gerekiyor. Bizim ilk on senede yaptıklarımız ifade özgürlüğünü güçlendiren maddelerdi, bugün bu konuda sıkıntı var. Şunu kabul eden bir insanım: Hiçbir özgürlük sınırsız değildir, bir başkasının özgürlüğüyle ve temel konular içerisinde bir sınırlama vardır ama bu sınırlamanın elbette makul ve hukuk çerçevesi içerisinde olması lazım. Adil ve insan onuruna yaraşır bir infaz mevzuatına ihtiyaç var. Sayın Fethi Yaşar arkadaşımızın bu konudaki konuşmalarını... Feti Yıldız... "Fethi Yaşar" dedim, bakın Yenimahalle'den aklıma geldi, affedersiniz, demek ki onu anmışım ben. O da çok güzel bir insan sizin gibi Feti Bey, Fethi Bey güzel insandır.

İnfaz mevzuatı... Şimdi, bu infaz mevzuatında üç-dört sene evvel -belki de beş sene oldu, günler çabuk geçiyor- bir düzenleme yapıldı ama bu düzenleme yetersizdi yani adi suçları biraz da Covid'den istifadeyle dışarıya çıkarmayı amaçlayan, şüphesiz faydadan hâli değil ama bundan çıkar amaçlı suç örgütleri istifade etti, adam öldürenler istifade etti, şu oldu bu oldu fakat 15 Temmuz sonrasında belli bir şekilde yargılanıp da içeri girenler dörtte 3 kapsamında kaldılar. Bunlar kadınlar, çocuklu kadınlar, öğretmenler, doktorlar, mühendisler vesaire... O konuya derinlemesine girmeyeceğim, vaktimi fazlasıyla aldım ama bizim eşitlikçi, adil...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

22'NCİ TBMM BAŞKANI BÜLENT ARINÇ - İki dakika daha ver de madde olarak sayayım, madem fazla konuşmayacağız, bunları açıklamak istiyordum ama...

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 23

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun Sayın Başkan.

22'NCİ TBMM BAŞKANI BÜLENT ARINÇ - Umut hakkı konusu Bahçeli'nin konuşmasıyla gündeme gelmişti, mutlaka uygulanmalıdır, yerine gelmelidir. Umut hakkı konusunda "Bu istifade edecek, bu edecek." diye düşünmeyelim, AİHM'in kararı belki on sene oldu umut hakkı konusunda, müebbet hapse mahkûmların bile bir gün çıkabileceklerini düşünmeleri mutlaka gerekir.

Genel bir affa zaruri bir ihtiyaç olarak bakıyorum. Özellikle, yargı konusundaki güvensizliğin, hak ihlallerinin had safhaya ulaştığı bir zamanda umumi bir affın sınırları, kapsamı ve geçerlilik tarihi -mesela 2023 olabilir- ve bazı suçlar kapsam dışında kalmak üzere mutlaka düşünülmesinde ve tartışılmasında fayda var.

KHK'yle ihraç edilenler büyük bir ızdırap yaşıyorlar. Ben damdan düşenlerin hâlini bilirim. Kendi en yakınlarımdan ağır cezalarda beraat etmiş insanların bugün görevlerini yapamaz hâlde olduklarını düşünüyorum. Bu kapsamda, hukuk içerisinde kalmak şartıyla, arkadaşlarımdan da ifade ettikleri, yani süreci içerisinde kabul edebileceğimiz birtakım düzenlemeler de yapılır. Sağa sola bakmayalım, Komisyonumuz Türkiye'nin gerçekleri karşısında bu cesaretli adımları atsın ki Bahçeli'nin cesaretle başladığı bir şey büyük bir cesaretle noktalanmış olsun.

Size güveniyorum, ümit ediyorum, Allah sizlere kolaylıklar versin.

Saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Şimdi, söz sırası Türkiye Büyük Millet Meclisimizin 23'üncü Başkanı Sayın Köksal Toptan'da.

Buyurun.

23'ÜNCÜ TBMM BAŞKANI KÖKSAL TOPTAN - Sayın Başkanım, değerli arkadaşlar; altmış yılı geçen Parlamento hayatımda en heyecan verici, en cesaret verici günlerden birini yaşıyoruz. Bize bu imkânı tanıyan, Türkiye'ye bu imkânı tanıyan Sayın Meclis Başkanımıza, Sayın Bahçeli'ye, siyasi partilerimizin sayın genel başkanlarına ve heyecanla emeğini bu işe katmak için uğraşan Türkiye'nin çeşitli sivil toplum örgütlerinin yöneticilerine teşekkür ediyorum.

Türkiye bu hareketiyle hem içine hem de Türkiye'nin dışına önemli

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 24

mesajlar vermiştir. Bunların en başındaki de önemli zamanlarda Türk insanının bir araya gelme özelliğidir. Geçmişte çok örneğini gördüğümüz, devletin kuruluşundan başlayan "kurucu bir meclis" fikrini tarihte ilk defa dünyaya gösteren Türkiye Büyük Millet Meclisimiz sonraki yıllarında da zaman zaman birlik beraberlik içerisinde hareket etmenin değerli örneklerini bizlere yaşatmıştır, Anayasa yapımı bunlardan biridir. Şimdi geldiğimiz noktada Anayasa'yla ilgili tartışmalara girmeyi doğru bulmuyorum, zor buluyorum çünkü Sayın Arınç çok ayrıntılı bir şekilde bu çalışmaları sürükledi. Ben 2008'de yeni bir anayasa yapımı için partiler arasında bir komisyon kurulmasını öneren bir mektubu parti liderlerine göndermiştim ama maalesef, bütün partilerden istediğimiz cevapları alamamıştım. Sonrasında, Sayın Çiçek bu çalışmaları sürdürmüş, yeni anayasa yapımı konusunda da önemli mesafeler alınmış ama sonuçlandırılmamıştı.

Şu tablo Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni, modern, özgürlükçü bir anayasanın yapılabilirliği, yapılabileceği konusunda bence herkese ümit vermektedir. Şahsen bana heyecan vermektedir çünkü yüz yıllık cumhuriyet hâlâ bir anayasasını kendisi yapamıyor, bu olmaz, yakışık olmuyor. Önemli bir konuda yani anayasa yapımı kadar önemli bir konu olan terörle mücadele konusunda geldiğimiz nokta bizi cesaretlendirmektedir, cesaretlendirmelidir. Şu anda İYİ Parti dışında bütün partilerin, Parlamentoda bulunan bütün partilerin katıldığı, sivil toplumun önemli unsurlarının yer aldığı bu platform Türkiye'nin önüne yeni imkânların koyulmasını sağlamaktadır. O nedenle, Sayın Meclis Başkanımızın yaptığı sadece bir başlangıç değil yeni başlangıçlara kapı aralamaktadır. Yapılabilirliğini, bir araya gelebilirliğini gösteren insanımız -Parlamentomuz onun temsilcisi- Parlamentomuz önümüzdeki süreçte de çok daha güzel şeyler yapabileceğinin bana göre teminatıdır.

Terörle mücadelede söyleyecek çok fazla bir şey olduğunu düşünmüyorum çünkü göç yolları üzerinde bulunan Anadolu ve onun hemen yanındaki, çevresindeki Orta Doğu haritası bölgeyi her zaman kızgın bir lav, kızgın bir tava gibi tutmuştur, hep ateşlidir, hep kavgalıdır. Bunun nedenlerini uzun uzun tartışmaya gerek yok ama bunun nedeni geçen asrın başında çok önemli bir hâle gelen petrolün bu bölgede varlığı, doğal gazın bu bölgede varlığı değildir, bunun nedeni bana göre İsrail'in güvenliğidir. Başta Amerika olmak üzere Batılı

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 25

devletlerin İsrail'i koruma kaygıları, hevesleri, heyecanlarıdır. Dünyanın en büyük devleti, patronu Amerika bütün dünyanın gözü önünde İsrail'in çocukları öldürmesine destek olabilmekte, destek olabilmenin yanında ağır şekilde silahlarla İsrail'i donatmak hevesiyle 2 yaşındaki bebeğe 2 ton bomba atmak suretiyle dünyanın geldiği noktayı, korkutucu noktayı gözler önüne sermektedir.

O nedenle, değişen şartlarda dünyanın önemli bir parçası olan Orta Doğu'da Türkiye'ye çok önemli görevler düşmektedir. Bizim başkalarına savaş açma, başkalarıyla kavga etme gibi bir niyetimizin olmadığını her vesileyle bizi yönetenler, Türkiye'yi yönetenler dünyaya ilan ediyorlar. Ne kadar karşılık buluyor, o ayrı mesele ama Türkiye, bu iyi niyetini her zaman ayakta tutmuş ve tutmaya devam etmektedir. İşte, bu Komisyonun kurulmasına neden olan gayretler, süreç bizim niyetimizin, iyi niyetimizin çok önemli bir göstergesidir.

Sayın Bahçeli'nin yaptığı kolay bir şey değil, Sayın Erdoğan'ın yaptığı da kolay bir şey değil. Diğer partilerin, onlar için de önemli. Yani bir ray değişikliği yapıyor Türkiye, bu önemli bir şey gerçekten, çok önemli bir şey. Bunu konuşarak yapıyor, çeşitli kesimleri bir araya getirmek suretiyle, onları dinleyerek yapıyor. Bence bu süreç bu iyi niyetle, bu her tarafın katkısıyla, bu heyecanla devam etmelidir, desteklenmelidir. Sayın Meclis Başkanımızın gayretlerine bütün kesimlerin destek vermesi sağlanmalıdır.

Ben, başaracağımıza yüzde yüz inanıyorum çünkü başarmalıyız. Başarının yeni anayasayla, yeni mevzuatla, yeni anlayışlarla ülkeyi daha da büyüteceğine yürekten inanıyorum.

Teşekkür ediyorum.

Saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Başkanım, çok teşekkür ediyorum.

Bu oturumun son sözünü 24'üncü Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mehmet Ali Şahin'e bırakıyorum.

Buyurun Sayın Başkanım.

24'ÜNCÜ TBMM BAŞKANI MEHMET ALİ ŞAHİN - Sayın Başkanım, Komisyonumuzun saygıdeğer üyeleri; ben de hepinizi en samimi duygularla, sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Türkiye için dönüm noktası sayılabilecek bir sürecin içerisindeyiz. Şöyle

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 26

bir soru sormak istiyorum: Bu Komisyon hangi ihtiyaçtan doğdu, hangi sürecin sonucunda böyle bir komisyon ihtiyacı doğdu? İkinci bir sorum şu: Eski Meclis Başkanları olarak niçin buradayız, hangi sebeple bizi davet ettiniz buraya? Bu iki soruya cevap vermeye çalışacağım öncelikle.

Türkiye uzun yıllardır, kırk yılı aşkın bir süredir terörle mücadele etmektedir. Bu mücadelede çok büyük kayıplar verdik, şehitler verdik, insanlarımız hayatını kaybetti, ekonomik olarak da çok büyük kayıplar yaşadık; âdeta, Türkiye, enerjisini terörle mücadelede harcadı desek yanlış olmaz. Bu sene Sayın Devlet Bahçeli'nin girişimi, Sayın Cumhurbaşkanımızın da inisiyatif olarak sürecin içerisinde yer alması yeni bir süreç başlattı: Terörsüz Türkiye. Bunun için, devletin kurumları ciddi bir çalışma yaptılar, başta MİT olmak üzere devletin kurumları. Terörsüz Türkiye'ye ulaşmak mümkün müdür, terör örgütü silahları bırakabilir mi, kendini feshedebilir mi; bu konuda bir çalışma yapıldı ve nihayet, 12 Mayıs'ta terör örgütü kendini feshettiğini ve silahları bırakacağını açıkladı. 11 Temmuz'da da Irak'ta, Süleymaniye'de sembolik de olsa silahların bırakıldığı bir tören yapıldı; bundan sonra, tabii, Türkiye Büyük Millet Meclisine çevrildi gözler. Acaba bu sürecin başarıya ulaşması için yani terörsüz Türkiye hedefine ulaşmak için, bunun siyasi ve hukuki altyapısını oluşturmak için Meclis ne yapar, ne yapmalıdır? Ben bu Komisyonun, terörsüz Türkiye hedefine ulaşmak için lazım olan, gerekli olan siyasi ve yasal zemini oluşturmak için oluşturulduğu kanaatindeyim. Zaten siz de bu amaçla bir araya geldiniz. Güzel de bir komisyon ismi vermişsiniz, benden önce söz alan arkadaşlarım da değindiler; Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu. Yani "Bu sürecin sonucunda artık kendi aramızdaki kardeşliği, dayanışmayı daha da güçlendireceğiz, Türkiye'de demokrasi daha üst sıralara çıkacak ve Türkiye'de huzur ve barış içerisinde yaşayacağız; bunu amaçlıyoruz terörsüz Türkiye hedefiyle." denildi ve işte bu Komisyon kuruldu. Ne kadar oldu bilemiyorum, bir ayı geçti herhâlde başlayalı; değil mi Sayın Başkanım, ne kadar oldu?

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - İlk toplantımızı 5 Ağustosta yaptık.

24'ÜNCÜ TBMM BAŞKANI MEHMET ALİ ŞAHİN - Evet, beş haftayı; bir ayı da geçmiş.

Şimdi, tabii, siz arkadaşlarıma, Sayın Başkanıma, Komisyonun diğer

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 27

üyelerine gerçekten bu tarihî dönemeçte üstlenmiş olduğunuz bu sorumluluk nedeniyle üstün başarılar diliyorum.

Peki, eski Meclis Başkanları olarak biz niye buradayız, bizden beklentiniz nedir? Doğrusu, ben bunu şöyle değerlendiriyorum: "Meclis Başkanlığı yaptınız, Parlamentoda milletvekili olarak bulundunuz; bu süre içerisinde yaşadığınız tecrübelerden çalışmalar esnasında bizim yararlanacağımız birtakım hususlar var mı, bunları bizimle paylaşır mısınız?" demek istiyorsunuz gibi geldi bana, ben bu açıdan olaya yaklaşıyorum. Yani işte, nasıl bir Anayasa değişikliği yapılmalıdır, Terörle Mücadele Kanunu'nda, İnfaz Kanunu'nda, diğer yasalarda nasıl bir değişiklik yapılmalıdır; o konuya girecek değilim, o sizin işiniz, Komisyon olarak siz onlara cevap vereceksiniz. Ben sadece -bu tür bir komisyon ilk defa kuruldu Mecliste ama- bu Komisyonun çalışmalarına benzer çalışmalar yapan komisyonlarda geçmişte görev aldım. Mesela, Anayasa değişikliği komisyonunda görev aldım. Benim ilk görev aldığım komisyon yine Anayasa değişikliğiyle ilgili bir komisyondur. O zaman Fazilet Partisi milletvekiliydim Mecliste, Komisyon Başkanı da -şimdi rahmetli oldu- Bursa Milletvekili Sayın Tayan'dı; başka arkadaşlar vardı, isimleri şu anda aklıma gelmedi, o arkadaşlarla birlikte çalışıyoruz ancak her siyasi partinin o komisyondan beklentileri var. Ben Fazilet Partisi milletvekili olarak oradayım, benim partimin komisyon üyesi olarak benden bir beklentisi var. Refah Partisi kapatılmış. Niçin kapatılmış? Laikliğe aykırı eylemlerin odağı olduğu için kapatılmış. Nasıl laikliğe aykırı eylemlerin odağı olmuş? "Üniversitelerde isteyen kız öğrenciler kılık kıyafet serbestisine sahip olsun." denildiği için kapatılmış. Şimdi, Fazilet Partisi kurulmuş, ben oradayım, komisyon kurduk, partim benden şunu bekliyor: Acaba siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştıracak bir Anayasa değişikliği yapılabilir mi? Anayasa'nın 68 ve 69'uncu maddelerinde bir değişiklik öngörülebilir mi? Çünkü o günkü şartlarda, vesayetin çok ağır şekilde işlediği o dönemlerde böyle çalışmaları yapmak, Anayasa değişikliği yapmak çok zordu. Evet, bunun için oturduk ama oradan bir netice çıkmadı çünkü beklentimiz farklıydı. Anayasa'da sadece 68 ve 69'uncu maddeler yok, başka maddeler de vardı ama biz sadece buraya odaklanma ihtiyacını hissetmiştik, o günkü şartlar bunu gerektiriyordu. Partim de yetkililer de haklıydılar çünkü daha sonra Fazilet Partisi de aynı gerekçelerle kapatıldı, böyle bir siyasi süreç yaşadık. Peki, daha sonra, Cemil

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 28

Bey buradadır, Meclis Başkanıyken onun Başkanlığında kurulan bir Anayasa komisyonunda da görev aldım, her partiden üçer kişi vardı. Öğleden sonra gelecek Mustafa Şentop, komisyon üyemizdi, diğer üyemizi de çok yakın bir zamanda kaybettik, Ahmet İyimaya, değerli kardeşimiz, o da komisyon üyesiydi, birlikte çalıştık. Yirmi beş ay çalıştığımızı hatırlıyorum, netice alamadık. Niye alamadık? Başlangıçta bu komisyonun çalışma usul ve esaslarıyla ilgili... Meral Hanım da o komisyondaydı, beraber çalıştık. Şimdi, tabii, Sırrı Süreyya Önder, Allah rahmet eylesin, o komisyondaydı, birlikte çalıştık. Niye netice alamadık? İlk sebep şudur: Bu komisyonda kararlar oy birliğiyle alınır. Bir siyasi parti bir karara karşı çıkarsa oradan karar çıkmaz; bu bizi tıkadı. Yirmi beş ay çalıştık, Cemil Bey, sanıyorum öğleden sonraki konuşmasında bütün bunlara temas edecektir, daha teferruatlı bilgi verecektir. Dolayısıyla oradan bir netice almak mümkün olmadı.

Şimdi, bir taraftan da zamana bakıyorum, zamanı iktisatlı kullanmak zorundayım. Siz komisyon üyesi arkadaşlarıma söyleyeceğim şudur: Gündeminize hâkim olmanızı tavsiye ediyorum. Hariçten okunan gazellere fazla itibar etmemenizi tavsiye ediyorum. Geçmişte buna benzer şeyler yaşadık. İşte, "Partimin beklentisi nedir?" gibi süreçleri yaşadık. Dolayısıyla bu Komisyonun bir tek hedefi var: Terörsüz Türkiye'ye nasıl ulaşırız? Millî dayanışmamızı nasıl güçlendiririz? Kardeşliğimizi nasıl pekiştiririz? Demokrasi standartlarını nasıl daha yükseltebiliriz? İşte, bunun için bir araya gelmiş bir komisyon olarak mümkün olduğu kadar... Tabii ki hepinizin siyasi partileri var, mensup olduğunuz partiler var, orayla bağlantılarınız devam edecek ama başarı için müstakil hareket etmeye özen gösterirseniz netice almak daha kolay olur diye değerlendiriyorum.

Çok isabetle, Sayın Başkanım, bu Komisyonun yol haritasını çizerken nitelikli çoğunluk şartı getirdiniz, çok isabet olmuş çünkü başka türlü yürünemezdi, geçmişte yürüyemedik. O bakımdan usul ve esaslar önemlidir. Usul, esastan önce gelir. O bakımdan bu Komisyonun "Usul, esastan önce gelir." düsturunu benimseyerek yola çıkmasını çok anlamlı buluyorum, tebrik ediyorum. Ben, Komisyonun çalışmalarında başarılı olacağına inanıyorum.

Diğer bir bu husus, değerli arkadaşlar, hayırlı işlerde acele etmek lazım. Terörsüz Türkiye hedefi hayırlı bir iştir. Buraya ulaşmak ve terör sorununu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 29

Türkiye'nin gündeminden çıkarmak çok hayırlı bir adımdır. Dolayısıyla bu konuda biraz acele etmekte yarar var.

Şimdi, bizi dinliyorsunuz bugün, başka gün kimleri dinleyeceksiniz, bilmiyorum ama bu dinleme faslı bir an önce bitmeli. Herkes gelir, burada düşüncelerini söylemek ister, haklıdır, bir şey diyemezsiniz ama bu süreç böyle devam ederse, dinleme süreçleri, iş biraz tavsar diye endişe duyuyorum. Bir an önce işin özüne girmelisiniz.

Terörle Mücadele Kanunu'nda bir değişiklik yapılacak mı, İnfaz Kanunu'nda değişiklik yapılacak mı, Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılacak mı, diğer mevzuatta değişiklik yapılacak mı; bütün bunlar sizin işiniz. Ben bu konularla ilgili hiçbir öneride bulunmuyorum, o sizin işiniz, onu tartışacaksınız, inşallah, bir neticeye varacaksınız ve Meclisin önüne bir tavsiye paketi getireceksiniz bu çalışmaların sonucu olarak. O bakımdan işi sıkı tutmak ve bir an önce netice almak yani acele etmek -hayırlı bir iştir- gerekir diye değerlendiriyorum.

Değerli arkadaşlar, bu hedefe ulaşmak yani terörsüz Türkiye hedefine ulaşmak, bu konuda yasal düzenlemeler yapmak sadece Türkiye'yi rahatlatmayacak. Bu model komşu ülkelerimizin de ihtiyaç duyduğu bir modeldir. Mesela Suriye'nin de ihtiyaç duyduğu bir modeldir. Şu anda Suriye'de hâlâ sancılar devam ediyor. O bakımdan şunu söylemek isterim: İnşallah, Komisyonumuz başarılı olacak, önerdiği hususlar Meclis tarafından yasalaştırılacak ve silah bırakma işlemlerinin hâlâ devam ediyor olması lazım bu arada yani sadece işte, 11 Temmuzda silah bırakmakla iş bitmiş olmuyor, bunun devam ediyor olması lazım şu anda; bildiğim kadarıyla, aldığım bilgiye göre devam ediyor, onu biraz daha hızlandırmak lazım ama bir taraftan da Meclis yani sizler bu çalışmalarınızı hızlandırmalı, bir an önce neticeye ulaşmaya gayret etmelisiniz. Bu model eğer başarıya ulaşırsa inanıyorum ki komşu ülkeler, başta Suriye de bundan yararlanacaktır.

Mutlaka duymuşsunuzdur, ülkenin birinde en başarılı buğday yetiştiren çiftçi yarışması yapılmış, her sene de aynı çiftçi 1'inci gelirmiş. Sormuşlar kendisine "Ya, her sene senin yetiştirdiğin buğdaylar 1'inci oluyor, en kaliteli buğdayı sen yetiştiriyorsun, nedir bunun sebebi?" dendiğinde şöyle demiş çiftçi: "Ben, buğday tohumlarımdan bir kısmını da komşuya veriyorum, komşu da aynı

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 30

tohumları tarlasına ekiyor. İşte, tomurcuk safhasına geldiğinde o polenler tabii birbirlerine uçuyorlar ve böylece buğday taneleri oluşmaya başlıyor. Dolayısıyla benim komşumdaki buğday farklı cinsten bir buğday olsa ben bu kadar başarılı olamam. Dolayısıyla, komşumun ektiği buğday tanesi ile benimki aynı. Dolayısıyla döllenme esnasında bir sorun yaşamıyor, en kaliteli benim, belki de 2'ncisi de komşumundur."

Dolayısıyla bizde oluşacak, bizim elde edeceğimiz, bizim ulaşacağımız bir kardeşlik, demokrasi kültürünün Suriye'de de oluşmasını arzu ediyoruz, bu konuda böyle bir görevimizin de olduğunu düşünüyorum. İnşallah, Komisyonumuzun başarılı olacağına inancım tamdır, burada son derece yetenekli arkadaşlarımız var. Bir taraftan da zamana bakıyorum, daha zamanım var.

Şöyle tamamlayayım izin vererseniz konuşmamı: Komisyon çalışmalarının başarısı için siyasi tartışmalardan bağımsız kalabilmeye özen göstermeliyiz, Komisyon çalışmaları partilerarası rekabetin malzemesi hâline getirilmemeli.

Değerli arkadaşlar, terörsüz Türkiye hayal değildir, bu milletin azmi, bu devletin kudreti, bu Meclisin iradesiyle bunun mümkün olacağına inanıyorum. Silahların sustuğu ve kardeşliğin hâkim olduğu bir Türkiye hepimizin ortak hedefidir. İnşallah, bu hedefe ulaşma noktasında üstünüzdeki tarihî sorumluluğu en iyi şekilde yerine getireceksiniz. Ben, sadece tecrübelerimi sizinle kısaca paylaşmak istedim ve sizin bu çalışmalarınızdan duyduğum memnuniyeti ve umudu da sizlerle paylaşmak istedim.

Sayın Başkan, size ve Komisyonun diğer üyelerine başarılar dilerken sevgi ve saygılarımı arz ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Başkanım, çok teşekkür ediyorum. Böylece, bu oturumu tamamladık.

Öncelikle, sizler adına da herhâlde bunu söyleyebilirim. Saygıdeğer Başkanlarımızın her birisi hem kişisel tecrübeleriyle hem sahip olduklarıengin siyasi birikimle ufkumuzu açan, bize önümüzdeki sürece ilişkin yol gösterici mahiyette bazı hususları paylaşmış oldular. Komisyonun işleyişi ve çalışmaları başarıyla tamamlaması yönündeki iyi niyetleri, temennileri dolayısıyla biz de çok teşekkür ediyoruz. Hoş geldiler, sefalar getirdiler. Sadece bu toplantıyla kısıtlı değil, Komisyonumuzla paylaşacağınız bilgiler varsa bunları her zaman Komisyonda dinlemeye hazır olduğumuzu ifade etmek isterim.

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 31

Çok teşekkür ederim.

Şimdi müsaadenizle bir öğle arası verelim, aşağıda sofrayı hazırladılar, sonra hep beraber İkinci Oturumumuzla devam edeceğiz.

Kapanma Saati: 12.51

İKİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 14.10

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri, Komisyonumuzun 7'nci Toplantısının İkinci Oturumunu açıyorum.

Bu bölümde Türkiye Büyük Millet Meclisimizin 25'inci Başkanı Sayın Cemil Çiçek, 26'nci Başkanı Sayın İsmet Yılmaz, 27'nci Başkanı Sayın İsmail Kahraman, 28'inci Başkanı Sayın Binali Yıldırım ve 29'uncu Başkanı Sayın Mustafa Şentop'un görüş ve önerilerini dinleyeceğiz.

İlk sözü Sayın Cemil Çiçek'e veriyorum.

Buyurun Sayın Başkanım.

25'İNCİ TBMM BAŞKANI CEMİL ÇİÇEK - Teşekkür ederim.

Yüce Meclisimizin Değerli Başkanı, Komisyonumuzun saygıdeğer üyeleri, Değerli Başkanlarımız; hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum. Bu çalışmaların hayırlı ve başarılı sonuçlanmasını da canıgönülden temenni ediyorum.

Sözlerimin başında, böyle bir komisyonun kurulmasında emeği geçen... Başta Sayın Bahçeli, Sayın Cumhurbaşkanımız, Sayın Özel, eş başkanlar, her siyasi partimizin Değerli Başkanları ve yöneticileri böyle bir komisyonun kurulmasında fayda mülahaza ettiler. Doğrusu, bu Komisyon isabetli bir teşebbüs, isabetli bir karar. Bu Komisyonun Meclis çatısı altında görev yapıyor olması da fevkalade önemli. Dünyada devlet statüsünü, devlet sıfatını elde etmiş günümüzdeki her ülkenin hemen tamamına yakınında meclisler var, parlamentolar var ama bu Meclis, diğer Birleşmiş Milletler üzerinden bir değerlendirme yapacaksak 193-194 devlet içerisinde istisna olan tek devlet

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 32

Türkiye Cumhuriyeti devletidir. Neden? Çünkü o, geri kalanlarında önce devlet var, sonra devletin organları var. Parlamentaoya ihtiyaç duyulduğunda parlamentolar kurulmuş. Bunun istisnası Türkiye'dir. Önce Meclis var, devlet üç sene sonra; 23 Nisan 1920'de bu yüce çatı burada tesis edildi -Allah hepsinden razı olsun, hepsini rahmetle anıyoruz- cumhuriyetin kuruluşu ise 29 Ekim 1923, üç sene sonra. Bu, bu Meclisin ne kadar yüce, ne kadar önemli, ne kadar diğerlerinden farklı bir kurum olduğunu gösteriyor ama maalesef yeteri kadar, biz siyasetçiler dâhil, bu Meclisin önemi hakkında bilgi sahibi değiliz, gerekli saygıyı göstermiyoruz. Biz göstermeyince başkaları da göstermiyor. Onun için bizim milletimiz bu Meclise "Milletin hacet kapısıdır." der. Demek ki bu toplumun hacet kapısı bu Meclistir. Bunun kıymetini iyi bilmek lazım. Dolayısıyla, böylesine önemli bir konunun, parça tesirli, matruşka gibi, iç içe geçmiş böylesine devasa bir sorunun bu çatı altında konuşulmuş olması, konuşulacak ve çözüme kavuşturulacak olması fevkalade önemlidir. Bu kararı veren Sayın Başkan size ve değerli partilerimize de teşekkür ediyorum.

Zahmet edip, lütfedip bizleri davet ettiniz. Davet yazınızda şöyle bir şey var: "Millet Meclisi bünyesinde kurulan millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi konusunda görüş, öneri ve tecrübeleriniz" diye genel bir ifade var. Demek ki biz burada şahsi kanaatlerimizi söyleyeceğiz. Ama burada bazı sıkıntılarımız var, bunları açıklıkla söylemek gerekir. Evvela sorunu tanımadan, sorun tanımlanmadan üzerinde çözüm üretmek mümkün değil. Dolayısıyla evvela biz, bu çatı altında, bu Komisyon olarak neyi konuşacağız? Bir konuyu mu, çok konuyu mu, her konuyu mu konuşacağız? Buna bir karar vermemiz gerekiyor; bir konuyu mu, çok konuyu, mu her konuyu mu konuşacağız? Her konuyu konuşursak hiçbirimizin ömrü yetmez. Çok konuyu konuşursak da gerekli verimi alamayız, geçmiş tecrübelerimizden yola çıkarak. O zaman bir konuyu konuşmamız lazım, bunu da iyi tanımlamamız lazım. Değilse her konuyu konuşmaya gayret ettiğimizde burada başka türlü sıkıntılar çıkar, zaman uzar, bir sonuca varma imkânımız da... Geçmiş tecrübeler sebebiyle gördük ki ortaya olumlu bir sonuç çıkaramayız. Hâlbuki bu Komisyon önemli; konuştuğumuz konu bakımından önemli, siyasetin itibarı bakımından önemli, Meclisin itibarı bakımından önemli. Hani böylesine önemli konuyu burada konuşur, sonuçlandıramazsak o zaman vatandaş bize der ki "Konuşuyorsunuz, konuşuyorsunuz, hiçbir netice çıkmıyor."

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 33

Gelin, bu defa bir netice çıkaralım. Bir netice çıkarabilmek için de evvela bu sorunun bir tanımlamasını yapalım, neyi konuşacağımızın. İkincisi de bu sorunun ayrıntılarına bakalım. Şimdi, Değerli Başkanlarımız sabahleyin değişik konulara temas ettiler, ben onların hepsini önemsiyorum, önemli buluyorum. Hepsi böylesine komisyonlarda konuşulabilir ama gündeme, mesela af diyelim, şartlı tahliye edelim veya başka türlü bir şey diyelim, Anayasa konusu diyelim. Bakın, bu farklı temaslar bile bu Komisyonun, sorunun çerçevesini henüz çizmediği... Hepsi doğru, hepsi önemli ama bu Komisyon bir anayasa hazırlık komisyonu mu, buna bir karar verelim, o da olabilir. Öyle mi? Kimine göre öyle, kimine göre öyle değil. Bu Komisyon ileride çıkarılması muhtemel infaz yasalarıyla ilgili bir öneri komisyonu mu? Onu Adalet Komisyonunda da yapardık. Niye burada yapıyoruz? Dolayısıyla, bu ve benzeri konular beraberinde bir kısım sıkıntılar getiriyor. Bu da vatandaşta bu Komisyonla ilgili bir taraftan ümitvar... Kamuoyu anketlerinde vatandaşın çok önemli bir kısmı bu Komisyonu önemsiyor, bu Komisyondan beklentiler var, öbür tarafta da kafasında elli tane de problem var, bildiğini zannettiği birçok kişiye soruyor: "Burada şu var mı, burada bu var mı?" vesaire. Peki, böylesine kafa karışıklığının sebebi ne? Ortada Komisyonun göreviyle ilgili muğlaklıklar, bir; ikincisi, bu vesileyle yapılan açıklamalarda, vesairelerde, kafa karıştırıcı hususlar var. Demek ki Komisyonun evvela bunları gidermesi lazım.

Bunlardan bir tanesi, bu ülkede görev yapan yabancı misyon şeflerinin her hafta değişik görüşleri ileri sürmüş olması, bu herkesin kafasını karıştırıyor. Özellikle Suriye üzerinden yapılan değerlendirmelere bakarsanız, sanki dışarıda bir anlaşma var, bir mutabakat var filancayla, falancayla, falancalarla, bu Komisyon onu meşrulaştırma komisyonu gibi. "Bu var mı yok mu?" diye soruluyor, bunu gidermek gerekiyor. İkincisi, partilerimizden değişik açıklamalar var. Eğer uygunsa böylesine hassas, böylesine geçmişte çok ciddi travmalar yaşadığımız bir konuda partilerimizin kendi üyelerini, en azından temsil durumunda olan üyelerini konuşma noktasında disipline etmeleri lazım. Her kafadan bir ses çıkarsa zaten sıkıntılarımız var... Yani ben Yozgatlıyım, Yozgat'ı memnun edecek bir sözü Yozgat'ta söylersem bu başka bir yerde, başka bir ilimizde tepki çeker. Hâlbuki biz, bu türlü çalışmalarda biraz daha iç bünyemizi daha da güçlendirmek, geçmişte yaşadığımız sıkıntıları hiç olmazsa geride

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 34

bırakarak yeni bir sayfa açalım düşüncesi içerisindeyiz. Maalesef, bu çok seslilik diyemeyeceğim, bir manada, özellikle tabanda falanca toplantıda, falanca bir yerde aklına ne geliyor, nereye gider, nereye gitmez ya bilgi eksikliğinden veya henüz bu noktada kafasındaki durumu netleştirememiş ve durumun hassasiyetini anlayamamış konuşmalar oluyor. Bu da bu Komisyonun yapacağı çalışmalarla ilgili tereddütlere sebebiyet veriyor.

Şimdi, Değerli Başkanım, bir hususu daha ifade etmek istiyorum. Hepimiz bu çatı altında görev yaptık, yapıyoruz az veya çok. Şimdi, biz siyasetçiler olarak eski metinlere baktığımızda, eski Meclis tutanaklarına baktığımızda, bir de yenilere baktığımızda bariz bir fark var. Özellikle ilk dönem Meclisinde ve takip eden Meclisteki konuşmalara baktığımızda konuşan hatipler, siyasetçiler doğrudan o konuyu konuşur, doğrudan, neyi konuşuyorsak. Şimdi bilvesile konuşuyoruz, esas konuyu bir tarafa bırakıyoruz. Demek ki o konularda ciddi hazırlığımız yok, beş dakika, on dakika yani terör meselesini konuşurken buğday fiyatını da gündeme getiriveriyoruz. Bakıyoruz, o beş dakikalık konuşma bilvesile konuşmalarla doluyor, tartışmalar buradan çıkıyor. Benim sizden hassaten beklentim, ricam, eski tabirle -ne derler- min gayri haddin, haddimi aşarak, müsamahanıza sığınarak söylüyorum: Bu Komisyondaki konuşmaların hepsi doğrudan konuyla alakalı olmalıdır. Bilvesile konuşmalar olacaksa burada sıkıntı çıkar, netice almak da zorlaşır.

Bir başka husus da Değerli Başkanım, Bernard Lewis, Türkiye Cumhuriyeti devleti bu tarihçiye üstün hizmet madalyası verdi; yazdığı yazılar, Türkiye'yle ilgili görüşleri, kanaatleri sebebiyle. Onun bir kitabı var, küçük, "Şark Toplamları Neden Geri Kaldı?" diye, kitabın ismi bu, okuyan olmuştur, olmamıştır, bilemem ama diyor ki: "Şark toplamları, son iki yüz yıla gelinceye kadar, karşılaştıkları bir sıkıntı varsa, bir problem varsa en evvel nerede yanlış yaptıklarını konuşurlardı." Eğer yanlış konuşup, yanlış kabul etmezsek doğruyu bulma şansımız yok. Eğer herkes "Kendi yaptığım, benimki yüzde 100 doğrudur." derse ortada yanlış yok, e, yanlış yoksa neyi konuşuyoruz? Ben şunu teklif ediyor değilim burada: Yani, böylesine devasa bir konu, işte, terörsüz bir Türkiye... Belli ki ciddi problem var, başlığı dahi Türkiye'nin ihtiyacı olan konuları ifade ediyor. Bir defa, millî dayanışma ihtiyacımız açık, bu mevsimlik bir ihtiyaç değil; Allah ömür verdiği sürece, bu millet yaşadığı sürece millî dayanışma her zaman

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 35

bizim için olmazsa olmaz. İkincisi, kardeşliğe ihtiyacımız var, demek ki, burada sıkıntılar var. Üçüncüsü, demokrasimizde sıkıntılar var, arızalar var, eksiklikler var, ne diyorsak, ucu açık. İyi, tamam, bunlar doğru, bunlar bizim temennilerimiz ama işin bu kısmına geldiğimizde nerede yanlış yapıldığı... O masanın etrafında toplananların, bu sorunla doğrudan, dolaylı ilgisi olanların hepsinin nerede yanlış yaptığı konusunda, kendi kafasında bir muhakeme etmesi, bir düşünmesi, bir vicdan muhasebesi yapması lazım. Burada konuşmak değil konu, konuya yaklaşımları açısından getireceği tekliflerde bunun yapılmasında ben sayısız fayda görüyorum.

Bir üçüncü yaptığımız yanlışlık şurada Değerli Başkanım, geriye dönük... Bu yanlış biz yapmış değiliz tek başımıza, iyi, kötü terör tarihine ilgi duyan arkadaşlarımız da görmüşlerdir ki şu an 50'den fazla ülkede çok sayıda terör örgütü var, biz, sadece sanki bir örgütün çıkardığı bir konuyu konuşuyor gibi gündemdeyiz. Hâlbuki ben Adalet Bakanı olduğumda, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında hüküm giymiş olan örgüt sayısı 39'du; bu rakama baktığınızda kiminden 8 tutuklu, hükümlü var, kiminden 25, kiminden 125 ama 39 örgüt var. E, bu, 39 değil de bugün 35'tir, 33'tür, 25'tir; bu da şunu gösteriyor: Türkiye, terörün hedefi olan bir ülkedir ve terör burada önemli bir varlık teşkil ediyor, değerlendirmelerimizi yaparken bu gerçeği dikkate alarak yapmak lazım. O zaman, burada başka bir konu daha gündeme gelmiş oluyor, bizim burada algıları değil, olguları konuşmamız lazım eğer bu soruna çözüm bulacaksak. Algıya dönük konuşmalar manşet çıkarmak içindir, arkadaki dostlarımızın işine daha çok o gelir, "Yarın manşeti nereden atacağız?" onların görevidir bu. Eğer sadra şifa bir şey ifade edeceksek manşet çıkarmak için konuşmak değil, bu can yakıcı soruna, "Neyi yaparsak, neyi söylersek hiç olmazsa bir çözüm getirebiliriz?" diye olgular üzerinden bakmamız gerekiyor. E, buna bakarken de üç şeyden kaçınmak lazım: Bir, bu konu bir hamaset konusu yapılamaz, hamaset konusu yaparsak işi çıkmaza sokarız. İki, husumet konusu da yapılamaz. Üç, gerçek neyse hoşumuza gitse de gitmese de onu olduğu gibi kabul edip çaresine, ilacına, derdine ona göre bakmamız lazım. Dört de bu, partilerüstü bir konudur, iç siyasetin malzemesi yapılmaması lazım gelir. Niye bunu söylüyorum? Bunu söyleyişimin sebebi şu: PKK terörünü konuşuyoruz, kuruluşu daha evvel ama ilk eylem tarihini kabul edersek, 15 Ağustos 1984, kırk bir sene ama

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 36

Türkiye'de terör örgütü bir tane değil ki; 1980 öncesinin yaşadıkları var, 1980 sonrası değişiklikler var, vesaireler var. Peki, nerede yanlış yaptık da... Temel bir cevap... Dünyadakiler de böyle yapmış ama sonra ne kadar erken fark ettilerse çözüm bulmak da o kadar kolay olmuş. Biz, terör meselesini bir asayiş ve güvenlik meselesi kabul edip bir hükûmet meselesi olarak kabul etmişiz. "İş başında A hükûmeti var, o, bu işleri beceremiyor, üstesinden gelemiyor, o hükûmet gider, bu dert biter." demişiz, hâlbuki hiç de öyle olmadı, olmamış. O hâlde, biz, bu sorunu bir hükûmet meselesi olarak değil... Ben bir partiye mensubum, kendi hükûmetimin yaptıkları, yapamadıklarına bir gerekçe anlamında da söylemiyorum ama pazar günü bir seçim olsa da bir başka hükûmet, bir başka iktidar gelse Türkiye Cumhuriyeti devletinin çözmek mecburiyetinde olduğu bu sorun, o hükûmetin de en öncelikli sorunudur. Dolayısıyla, bir çözüm arayacaksak, konuşmalarımızı "Bu bir devlet sorunudur, Türkiye Cumhuriyeti devletinin sorunudur." deyip ona göre burada tekliflerimizi, temennilerimizi dikkate getirmek durumundayız. Tabiatıyla arkadaşlarımız da Değerli Başkanlarımız da söyledi, bir atasözü var hani "Hayır iş uzayınca şerre dönüşür." olduğundan çok daha fazla uzatmamak lazım çünkü araya başkaları girer. Ne kadar süratlendirilebilir, onu bilemem ama buna olabildiği kadar makul sürede bir cevap vermek gerekiyor.

Bir de sabahleyin de söylendi, benim de eskiden beri söylediğim bir konu, gerçekten samimiyetle bir sorunu çözeceksek işte belli bir tarih, isterseniz Komisyonun kurulduğu tarih, isterseniz Sayın Bahçeli'nin açıklama yaptığı tarih veya bir tarih, bu tarihten evvel, bu ülkede herkes herkesle ilgili çok şey söyledi, üstelik de çok incitici tarzda söyledik, çok ağır söyledik; çözeceksek onları bugüne getirmenin bir anlamı yok. Yine güzel bir sözümüz var: Her vaktin vacibi farklıdır, Değerli Başkanım, altını çiziyorum, her vaktin vacibi farklıdır. Bugünün vaciplerini dikkate alarak yani uyulması gereken konuları dikkate alarak, o özeni göstererek önümüze bakmamız lazım. Geçmişte söylendi, öyle söylendi, böyle söylendi ama bunların hiçbirisi bu konuda sadra şifa olmadı.

Şimdi, eğer yine konuya bir çözüm bulacaksak, üzerinde konuştuğumuz konunun niteliklerini iyi bilmek gerekiyor. Bir defa nasıl birçok ülkede sınır aşan sular varsa sınır aşan konular da var; bölgesel konu, evrensel konu. Terör meselesi artık sadece Türkiye hudutları içerisinde olan bir vakıa, can yakıcı bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 37

vakıa değil, yaşanan sebeplerle -şu sebeple, bu sebeple- en azından bölgesel ve evrensel bir sorun hâline gelmiştir. O alandaki gelişmeler iyi takip edilmeden, iyi incelenmeden, oradaki gelişmeler dikkate alınmadan, dinamikler dikkate alınmadan içeride bulacağımız çözümler bir süre sonra başka türlü sıkıntılara sebebiyet verir. Şimdi, mesela, doğru bir ifadeyle dendi ki "Silahlar bırakılsın." Şimdi, bu ifadenin muhatabı kim? Evvela bunu bir netleştirmemiz lazım. Kim bırakacak? "Ya, işte, bırakacaklar bıraktı, silah yaktılar ya..." İyi de, diyor ki bir vatandaş bana: "Kardeşim 80'den sonra da konsey dedi ki 'Silahlarınızı teslim edin, hiçbir işlem yapmayacağız.' Kırıkkale'yi teslim ettim, Browning bende kaldı." Şimdi, vatandaş böyle bir tecrübeyi yaşamış, doğru, yanlış ama bunun cevabını vermek bize düşer, biz siyasetçilere. Silah bırakmanın muhatabı kim? Şimdi deniliyor ki "KCK bu işin içinde var mı, yok mu? Suriye'nin kuzeyindeki yapılar bu işin içerisinde var mı, yok mu?" E, zaman zaman açıklamalar oldu: "Bu, PKK'yı ilgilendiriyor, bizi ilgilendirmez." Ya da biz diyoruz ki herkesi ilgilendirir. E, şimdi bak, daha işin başlangıcında, tanımlamada, poligon noktalarında bir sıkıntımız çıktı. E, bunları netleştirmek gerekiyor. Bunlar olmadığı zaman, sınır aşan bir konuysa, bölgesel bir konuysa o zaman bir bütünlük içerisinde bakmak... Biz kendi üzerimize düşenleri yapalım, onda hiç tereddüt yok, nereye kadar gitmek gerekiyorsa onları yapalım, yapmaya gayret edelim ama bilelim ki bu mesele bizde başlasa bile bazı konularda bizde bitmiyor, bitmeyince de o zaman işin içerisine bu Komisyonun dışında başkaca bileşenlerin devreye girip sizin işinizi kolaylaştırması gerekiyor. Yani deniliyor ki "Biz Türkiye'de bu işleri düzgün yaparsak iyi olur." Gerçekten iyi olur, hiç tereddüt yok, tereddütsüz söylüyorum, bu, başkalarına da örnek olur. Tersinden de diyorlar ki "Oradaki gelişme bizi etkileyecek." Bu noktada bir güven problemimiz de var.

Değerli Başkanım, ben size, Komisyona, min gayri haddin, haddimi aşarak söylüyorum, uygunsa evvela güven artırıcı, küçük işlerden başlayalım. En büyükten başlarsak bir süre sonra onu da çözüme ulaştıramazsak, demek ki bu Komisyon da bir şey yapamıyor, artık bundan sonra son ümitleri de tüketiriz. Küçük küçük işlerden başlayalım. Dış politikada da böyle başlanıyor, "istikşafi görüşmeler" diyor, evvela konunun bir tanımlaması yapılıyor, sorunlar tespit ediliyor, sonra güven artırıcı önlemler üzerinden ana soruna doğru gidilmeye

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 38

çalışılıyor. En sonda yapacağımızı en başa almaya çalışırsak o takdirde belli ki çok ciddi sıkıntılarımız çıkar. Rahmetli Âşık Veysel'in dediği gibi "Koyun kurt ile gezerdi / Fikir başka başka olmasa." En temel meselede farklı fikirlerimiz var. Onu hemen buraya getirir koyarsak sonra işi zora sokarız, küçüklerden başlayalım, neyse bunu tespit edelim. Bu tespit ettiğiniz konularla ilgili şahsen veya arkadaşlarımız da uygun görür, lütfeder, özel olarak sorarsanız... Çünkü bugünkü bir genel niyet beyanıdır. Böyle olunca ben bu Komisyonu çok önemli bulduğumu ifade ediyorum, başarılı olması için dua ediyorum, temenni ediyorum, günlük siyasetin dışında tutularak, hepimizin bu devletin sorumluluğunu taşıyan insanlar olarak hayırhah yaklaşmamız gerektiğini ifade ediyorum ama özel konularda da bize düşecek bir şey varsa bunları ifade etmemiz lazım.

Yalnız, öğleden evvel bir şey oldu, onu da epey bu işlere... Yaptığımız görevleri saymak ne kadar uygun bilemiyorum ama yapmadığımız görev de kalmadı, onu da ifade etmek istiyorum. Terör meselesinde dış destek kesilmeden, o, terörünün 3'üncü, 5'inci, 6'ncı plana itildiği ülkelerde hiçbir başarı elde edilememiş. IRA işine bakın, onlarınki demokratik çözümdür. Eğer biz IRA'daki çözüm gibi, ETA'daki çözüm gibi bir çözüm bulacaksak dış destek önem arz ediyor, azalması veya çoğalması. Yok, Sri Lanka gibi vurup kırıp çözeceksek o ayrı bir şey, o bizim gündemimizde ne olur ne de olmalıdır, olmamalıdır. Biz, demokratik süreçler içerisinde, bir hukuk devleti mantığı içerisinde, hukuku öne alarak, önceleyerek bir çözüm arayacaksak benim tespit edebildiğim, dış destek kesilmeden IRA da bitmedi, ETA da bitmedi, onu bir bilmemiz lazım. Onun için diyorum ki bölgesel konu Suriye'deki, Irak'taki, İran'daki veya başka yerdeki her konu, bu konuyu müspet ya da menfi etkileyecek ama biz kendi üzerimize düşeni yapalım, geri kalan kısmını da devletin ilgili kurumları yapıyor, yapacaktır, ona da inanıyoruz. Burada da Komisyon "Biz Meclisiz." deyip tek başına değil, devletin diğer organlarıyla da en azından bilgi alışverişinde bulunarak, onların tavsiyelerini de dinleyerek, değerlendirerek -tabii, her sözü beğenen olur, beğenmeyen olur, eksik söyleyen olur, yanlış söyleyen olur ama- belli ki birçok konudan haberdar olarak getireceğimiz çözümlere bakmamız gerekiyor.

Burada epey zorluklar var. Bu devlet, bu işleri çözmek için epey uğraştı; bakınız, ona da bir bakmak lazım. Mesela, rahmetli Özal'la beraber başlayan

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 39

süreçler var. Yani "TRT 2'de iki saatlik Kürtçe yayın yapılsa ne olur?" denildiği zaman kıyamet koptu, o günkü gazetelere bir bakın. İki saat Kürtçe... Ya, ana dilini bilmiyor, dünyada ne olup bittiği başka kanaldan değil de kendi dilindeki bir kanaldan verilsin, çok şükür bunlar aşıldı. Türkçeden başka dillerin konuşulması, 2932, ANAP'ta ciddi parçalanmalara sebebiyet verdi ama çıkarıldı; 141-163-2932 aynı günlerde çıkarıldı. Avrupa Birliği süreciyle ilgili birçok reform yapıldı. Yeter mi? Yetmez işte, neticede onları da gidereceğiz ama şimdi geldiğimiz noktada eğer terörün bitirilmesiyle ilgili genel, eşit, adil bir düzenleme yapılmayacaksa bu defa başka takıntılar, başka sıkıntılar çıkabilir. O 1973'teki af meselesinde "Şunları affedelim, bunları etmeyelim..." Sonra bir kaos falan çıktı, bunlara da iyi bir bakmak gerekiyor. Hukuki çerçevesi iyi bilinmezse... Yani bir kanun düzenlemesi yapılırken 12 tane sorunun cevabının metne yansması lazım, 12 cevaplık bir metin yerine 4 cevabı içeren bir metin yazarsak 8'i dışarıda kalır, beklenenden fazla sıkıntı çıkar; bunlara da iyi bakmak gerekiyor. Bize düşeni memnuniyetle yapmaya kendi hesabıma hazırım.

Davet ettiğiniz için ve sözlerime de tahammül ettiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum, Allah kolaylık versin.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sağ olun, çok teşekkür ederim Başkanım.

Şimdi, 26'ncı Başkanımız Sayın İsmet Yılmaz Bey'de söz.

Buyurun Sayın Yılmaz.

26'NCI TBMM BAŞKANI İSMET YILMAZ - Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Sayın Başkan, sizi ve Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun üyelerini saygıyla selamlıyorum.

Türkiye'nin geleceğine yön verecek, milletimizin geleceğe güvenle bakmasını sağlayacak bir çalışmaya öncülük eden ve sorumluluk alarak bu Komisyonda görev alan milletvekillerimize tek tek teşekkür ediyorum.

Komisyon teşekkürüne yol açan gelişmeler neticesi, terörün sona ermesi, demokrasi çitasının yükselmesi, Türkiye'de yaşayan vatandaşlarımızın devlet ve milletle bütünleşmesi, sadece bir kişinin, bir partinin veya bir etnik kimliğin değil Türkiye'nin, 86 milyonun ortak talebi ve amacıdır. Bu süreç partilerüstüdür - Cemil Bey de söyledi- devlet ve millet bu sürecin sahibidir. Terörün toplum

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 40

gündemine geldiği günden bugüne kırk yıldan fazla bir süre geçti, bu süre içinde her düşünceyi temsil eden partiler bir şekilde ülke yönetiminde görev aldı ancak bu sorunun çözümünde bugün geline aşama önemli bir aşamadır, bu aşamanın iyi değerlendirilmesi gerekir.

Sayın Başkan, Komisyonumuzun değerli üyeleri; öncelikle belirtmek gerekir ki hiçbir gerekçe, düşünce veya eylem, terörü, şiddeti meşru kılmaz; eğer hak eksikliğinin teröre sebebiyet verdiği ifade edilirse o zaman Kürt kimliğinin dahi olmadığı Suriye'de terörün olması gerekirdi; Kürtçe seçmeli ders veya televizyon yayınlarının olmadığı, kendi Cumhurbaşkanı'na bile Şehriyar'ın Haydar Baba şiirinden iki satır okunmasına müsaade etmeyen İran'da olması gerekirdi. Diğer ülkelerde değil de diğer ülkelere daha demokratik bir ülke olan Türkiye'de terörün olması, emperyalizmin terörü Türkiye'ye karşı maşa olarak kullanmasındandır.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; demokrasi, temelde çeşitli düşünceleri uzlaştıran ve farklılıkları hoş gören bir rejimdir, farklılıkları tehdit değil zenginlik olarak görmek demokratik kültürün gereğidir. Demokrasinin bir ülkede yerleşebilmesi için hem iktisadi gelişimin hem de kültürel değişimin olması gerekir. Türkiye bu gelişimi ve değişimi sağladı, siyaset anlayışı değişti, hizmet anlayışı değişti, öz güven arttı, özgürlükler de arttı.

Sayın Başkanım, Komisyonumuzun değerli üyeleri; her dönemde, kendisinin dışlandığını, ötekileştirildiğini söyleyenler olur. Ülkenin daha demokratik bir iklime kavuşması için ötekileştirilen veya kendini öteki hisseden kesimlerle ilgili kayda değer düzenlemeler hayata geçirildi. Toplumumuzda daha önce çatışma noktaları olarak görülen birçok konu çatışma konusu olmaktan çıkarıldı. Alınan mesafeyi göstermek için bildiğiniz birkaç düzenlemeden bahsetmek isterim: Ahmet Kaya'nın "Kürtçe bir klip çekeceğim, kim yayınlayacak göreceğiz." dediği için âdeta lince tabi tutulduğu bir dönemden -Cemil Bey de söyledi- yirmi dört saat Kürtçe yayın yapan devlet televizyonunun olduğu günlere geldik. Ayrıca, kişi ve Kürtçe isimlerin konulması mümkün oldu, Nevruz günü bir ayrışma konusu olmaktan çıkarıldı, Kürtçe kurslar açıldı, Arap alfabesiyle yazılan Kürtçe eserler Mem û Zîn ve diğerleri Kültür Bakanlığı tarafından yayınlandı, üniversitelerde Kürtçe enstitüler açıldı -gelmeden önce baktım, Bingöl Üniversitesine Zaza Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanlığı,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 41

Kürt Dili ve Ana Bilim Dalı Başkanlığı ve diğer üniversiteler de var- Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Kürtçe, Zazaca seçmeli ders uygulaması başlatıldı, ana dilde seçim propagandası yapma yasağı kaldırdı, mahkemede kendinizi en iyi savunabileceğiniz ana dille savunma imkânı da getirildi.

Dün ile bugün arasında alınan mesafeyi görmek için bir başka alandaki düzenlemeden de bahsetmek isterim. Eski Türkiye'de çıkan bir gazetenin ilk sayfasında "Eyüp'te cem ayini yaparken kadınlı erkekli 30 Bektaşî yakalandı..." Gazeteden tırnak içinde aktardım. Cem ayini yapanların gözaltına alındığı bir dönemden imar planlarında cemevlerine yer verilen, belediyeler ile il özel idarelerinin görevleri arasına cemevlerinin yapımı ve bakımının eklendiği, yasal düzenlemelerin yapıldığı bir döneme geçildi. Ayrıca, Alevilik, Millî Eğitim Bakanlığı müfredatına dâhil edildi. Aleviliği temsil eden çok grup var ama Millî Eğitim Bakanlığım döneminde Türkiye'deki en önemli olan gruplardan geldiler "İsmet Bey, biz bu müfredatın girmesini istiyoruz." diyerek. Bununla istenen amaç, Alevi çocuklarına Aleviliği öğretmek değil, yine bu coğrafyada ortak olarak beraber yaşadığımız Sünnî çocuklar da Alevi kardeşlerinin inancını bilsinler, usul ve esaslarını öğrensinler. Dinî pratikler hakkında doğru bilgi sahibi olmazsanız, tanımazsanız dost olamıyorsunuz. Yunus'un dediği gibi "Gelin tanış olalım/ İşi kolay kılalım/ Sevelim, sevilelim."

Alevi çalıştayları düzenlendi. İlk defa, Cumhurbaşkanı Alevi STK'lerinin düzenledikleri muharrem ayında iftar programına katıldı, cemevleri ziyaret edildi. Malatya İnönü Üniversitesi bünyesinde Alevilik Araştırma Enstitüsü kuruldu. Talep eden yine bir kanaat önderi dedi ki: "İsmet Bey, biz dedelerimizin doktora yapmasını istiyoruz, yüksek lisans yapmasını istiyoruz. Eğer kendi inancımıza sahip olanlara Alevi inancını doğru olarak vermezsek Kore'den gelenler bizim mahallede kilise açıyor. Ben bir Müslüman'ın ateist olmasını anlarım ama bir Müslüman'ın Hristiyan olmasını anlamam." Öyle de olsa durum bu.

Dolayısıyla da Malatya İnönü Üniversitesi bünyesinde Alevilik Araştırma Enstitüsü kuruldu, doktora ve yüksek lisans yapılıyor. Cemevlerinin içme sularının ücretsiz verilmesine, belediyelerin isterse yarı fiyatına, isterse tamamen ücretsiz verebilmesine ilişkin yasal düzenleme yapıldı.

Yine, elektrik giderlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığınca karşılanmasına

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 42

dair yasal düzenleme yapıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı kuruldu. Kültür ve Turizm Bakanlığının görev ve yetkileri arasına Alevi-Bektaşî kültürünün araştırılması ve cemevleriyle ilgili iş ve işlemleri yürütmek eklendi. Daha birçok değişimden bahsedilebilir. Yapılan bu düzenlemeler ve hayata geçirilen uygulamalar, artan özgürlükler Türkiye'yi zayıflatmamış, aksine güçlendirmiştir.

Muhterem Başkanım, Kemal Karpat'ın ifadesiyle, iki üç seneden beri Türkiye, bugünkü refah ve gelişme seviyesine, hatta dünya gözünde hürmete hiç bu kadar nail olmamıştı. Ekonomi ile demokrasi arasında bağ kurmayı başaran Türkiye daha büyük bir zenginliğe doğru yürüyor. Eğer bu trend sürerse demokrasi kültürü oluşur. Bu ülkede Türkler Kürtlerin, Kürtler Türklerin, Sünniler Alevilerin, Aleviler de Sünnilerin haklarını savunursa demokrasi çıtamız yükselir. Türkiye'nin sorunlarının çözümü, toplumun kültürüyle barışık, güçlü ve çoğulcu bir demokrasiden geçmektedir.

Sayın Başkanım, değerli üyeler; bugüne kadar demokrasi yolunda birçok adım atıldı, hâlen atılması gereken adımlar da var. Komisyonun yürüteceği çalışmaların en önemli hedefi, hiç kuşkusuz, barış ve kardeşlik ikliminin inşasıdır. Komisyonumuzun siz değerli üyelerinin bütünleştirici ve birleştirici tavrıyla birlikte her bir vatandaşımızın kendini eşit, güvende ve değerli hissettiği barış ikliminin tesisini sağlamak hepimizin ortak sorumluluğudur. Komisyonun temel görevi, terörsüz Türkiye vizyonuna katkı sunmaktır. Komisyonun dikkatini dağıtacak diğer siyasi tartışmalardan uzak durmak Komisyonun amacına hizmet edecektir. Bu ülke hepimizin, bu ülkede hiç kimse kendisini mağdur hissetmesin. Bu noktada, ötekileştirici, dışlayıcı ve kimlikleri hedef alan üsluptan uzak, barış iklimine uygun bir dilin kullanılması toplumun güven duygusunun pekişmesini ve toplumsal aidiyetin güçlenmesini de sağlayacaktır. Bu doğrultuda, partilerüstü ortak bir akılla hareket edilmesi gerekir.

Sayın Başkan, sayın üyeler; bizim kültürümüzde -Cemil Bey de söyledi- hayır işinin geciktirilmemesi esastır. Terörsüz Türkiye'ye ulaşmanın en önemli adımlarından biri örgütün silahlarını bırakmasıdır. Silah bırakma sürecinin zamana yayılmasını önlemek, bu sürecin bir al ver süreci olmadığını da göstermek için Komisyonun, bir an önce, silahların bırakılması için ortak bir çağrı yapması toplumun süreci olan desteğini de artıracaktır.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 43

Yine, Suriye'deki sürecin, yapıların ve tartışmaların terörsüz Türkiye hedefini zehirlemesine de fırsat verilmemelidir. İç barışını sağlamış bir Türkiye, sadece Kürtler için değil bölgedeki tüm halklar için örnek teşkil edecektir.

Son olarak, Komisyonun çalışmaları neticesinde ortaya çıkacak hukuki çerçevenin de yeni bir tartışmaya yol açmayacak şekilde, siyasi gerçeklikleri ve toplumsal dengeleri gözeterak iyi tanımlanması gerekir.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; bu güzel ülkede barış ve huzur içinde yaşamak ortak irademizdir. Silahların sustuğu, kardeşliğin hâkim olduğu bir Türkiye hepimizin hedefidir. Bu hedef doğrultusunda dayanışmamızı artırmamız hepimizin ortak sorumluluğu ve görevidir. Allah birliğimizi, dirliğimizi daim eylesin.

Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Şimdi söz sırası Türkiye Büyük Millet Meclisimizin 27'nci Başkanı Sayın İsmail Kahraman Bey'de.

Buyurun Sayın Başkanım.

27'NCİ TBMM BAŞKANI İSMAİL KAHRAMAN - Muhterem Başkan, zatıalinizi ve Komisyonun değerli üyelerini muhabbetle hürmetle selamlıyorum.

Çalışmaların müspet neticelenmesini ve böyle önemli bir konunun halledilme şerefini taşıyan bir dönem olmasını temenni ve niyaz ediyorum.

Tekrara girmemek için birkaç konuda birkaç beyanda bulunacağım, huzurunuzu da fazla işgal etmeyeceğim.

Demokrasi ideal bir rejim değil, rejimlerden biridir. Sofokles'in bir sözü var, diyor ki: "Demokrasi, iyi hükümet şekilleri içerisinde en kötüsü fakat kötülerin iyisidir." İdeal sistem kul için mümkün değil, artı sonsuzda ona doğru yürünür ama elimizden geldiği şekilde, huzuru sağlayacak tarzda, insan onurunu ve hukuk ilkelerini hiçe saymayacak tarzda bir yürüyüşü yapmak da bizim borcumuzdur.

Bu dönem, tarihe kendisini, böyle bir meseleyi çözerse altın harflerle yazdıracaktır. İlla bir darbeyle, illa ordunun zorlamasıyla bir neticeye gitmek değil Meclisin hür iradesiyle bunu çözmemiz lazım. 2 trilyon dolara mal olan maddi yönü var en azından, manevi yönü ise maddiyatla izah edilemez. Bir söz

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 44

var: "Biz 3 kıtada 40 kavmi aynı düğünde birlikte oynattık." Böyle bir maziye sahibiz, cihan devletiydik; ayrımı aramıza soktular, bölündük, bölündük ve bölündük, daha da bölünmek istiyoruz. Niye? 15 Temmuz Türkiye'yi işgal teşebbüsünde -ben ona "darbe" de "ihtilal teşebbüsü" de demiyorum- hep bir araya geldik. 4 siyasi parti vardı grubu olan, AK PARTİ, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve HDP ortak bildiri yayınladık o gece sonunda ve bir yumruk olduk, tek başına olduk, tek vücut olduk, hepimiz ay yıldızlı rozetin altında toplandık, siyasi partilerin değil. O ruhu mutlaka yakalamalıyız.

Türkiye'de tenkit başka türlü anlaşıyor, illa aleyhte konuşacaksınız. Mesela, bir sanat eserinde bir münekkit bir tiyatro eserinin iyi tarafını da söyler, kötüsünü de söyler: "Dekor şöyleydi, başrol böyleydi, sahneye koyuluş güzeldi." İyi, kötü yönlerinin hepsine tenkit denir. Biz menfi tenkide alıştırdık, bu yıkıcı tenkit duygusunu ortadan kaldırmalıyız.

Ben hep misal veriyordum, biz bir elin parmaklarıyız, isimleri değişik ama yumruğu sıktık mı hepsi bir eldir. Dolayısıyla biz bu bayrak altında, sancak altında, bu minare gölgesinde bir bütünüz, bunu kaybetmemeliyiz.

Sayın Başkan, sizi tebrik ediyorum, şahsınızda arkadaşlarımızı da tebrik ediyorum. Güzel bir yola, mühim bir meseleyi halletmek için bir yola çıktınız, Allah muvaffak eylesin. Benzeri bir çalışma 21 Mart 2015'te Diyarbakır'da olmuştu, Abdullah Öcalan'ın mektubunu merhum Sırrı Süreyya Bey okumuştı, güzel bir hava meydana gelmişti; yine karıştırdılar dış mikserler ve odaklar, netice olmadı. Kendi içimizden, kendimiz ruhumuzla, inancımızla, samimiyetle bu mevzuya girersek evelallah çözeriz diyorum. Bütün gayret veren, eklenti veren kişileri, kurumları, şahısları tebrik ediyorum. İsme uygun -millî dayanışma, kardeşlik, demokrasi; güçlü, güzel bir sacayak- bir neticeye ulaşılmasını niyaz ediyorum. Tebriklerimi sunuyorum.

Hepinizi hürmetle muhabbetle selamlıyorum. Allah utandırmasın.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Şimdi, söz sırası 28'inci Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Binali Yıldırım Bey'de.

Buyurun Sayın Başkanım.

28'İNCİ TBMM BAŞKANI BİNALİ YILDIRIM - Teşekkür ederim Değerli

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 45

Başkanım.

Değerli milletvekilleri, Komisyonun değerli üyeleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Cumhuriyetimizin 102'nci yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin çatısı altında milletin iradesiyle terörsüz Türkiye yolunda yürümeye başlamamız tarihimizin en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu yüce Meclis bir asır önce nasıl istiklal ve istikbal mücadelesinin karargâhı oldu ise bugün de terörün gölgesini bu topraklardan tamamen kaldırma iradesinin karargâhı olacaktır. O gün Sevr dayatmasına karşı Türk, Kürt, bütün bir millet olarak aynı safta yer aldık, cumhuriyeti birlikte kurduk, aynı bayrak altında kader birliği yaptık, bugün burada attığımız adım o ortak iradenin cumhuriyetimizin 2'nci yüzyılındaki güçlü bir devamıdır. Vatan uğruna can veren şehitlerimizi rahmetle, kahraman gazilerimizi minnetle anıyorum ve terör dolayısıyla hayatını kaybeden sivil vatandaşlarımızı da rahmetle minnetle anıyorum. Onların mücadelesi ve fedakârlığı sayesinde bugün bu zeminde kardeşliğimizi büyütme iradesiyle bir araya gelebiliyoruz.

Sayın Başkan, Değerli Komisyon üyeleri; bugüne kadar Komisyonunun yürüttüğü çalışmalar için teşekkür ediyoruz. Gösterilen gayret bu sürecin başarıya ulaşmasının en güçlü teminatı olarak gözükmektedir. Bugün geldiğimiz nokta bir günde olmadı. Arkasında kırk yılın acısı, bedeli ve aziz milletimizin kararlı iradesi var. 27 Şubatta yapılan çağrı tarihî bir eşiğin işareti oldu. Ardından, örgüt silah bırakacağını ve kendi varlığını sona erdirmeye yöneldiğini ilan etti ve sembolik bir törenle de silahları ataşe verdi, yaktı. Bu, başlangıç için iyi bir adımdır. Elbette biliyoruz ki terörün kalıcı olarak sona ermesi yalnızca beyanatla olmaz. Bu sürecin sahaya tam yansımaları PKK'nın değil, bütün silahlı uzantılarının da silah bırakmasıyla ancak mümkün olacaktır. Bu nedenle, sürecin başında ihtiyatlı bir iyimserlikle bakmak gerektiğini ifade etmiştim. 18 Mayıs'ta Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Bahçeli bu meselenin Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısında yürütülmesi çağrısında bulundu. Bu çağrı sürecin millî iradeye emanet edilmesinin kapısını aralamış oldu. 23 Temmuz'da Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan "Hiçbir sabotaj, hiçbir tuzak Türkiye'yi bu tarihî yoldan geri döndüremez." beyanı ile kapının ardına kadar açılmasına vesile oldu. Bu çağrılar sürecin millî zemine oturmasını sağladı ve

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 46

tarihî bir dönemeç olarak kayda geçti. Tabii, bu süreçte bugün Komisyonda yer alan değerli milletvekillerimiz, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın Özgür Özel, DEM PARTİ Eş Başkanları ve diğer bütün parti başkanları ve üyelerinin çok büyük gayretleri var, kendilerine de bu vesileyle teşekkür ediyorum. Bütün bu kararlı duruş sonrasında, nihayet 5 Ağustosta, Meclis zatiâlinizin Başkanlığında bir Komisyon oluşturarak süreci kurumsal hâle getirdi. Böylece kurucu irade ortaya çıktı ve çalışmalar başlamış oldu. Şunu hatırlayalım: Bu masa milletin masasıdır. Bu irade devletiyle milletiyle 86 milyonun iradesidir çünkü buradaki temsil oranı yüzde 95'in üzerindedir.

Değerli arkadaşlar, bu sürece umutla ve olumlu bakıyoruz ama bir hakikatin altını işin başında çizmekte fayda var. Büyük bedellerle kurduğumuz Türkiye Cumhuriyeti devletin kızı çizgileri tartışmaya kapalıdır. Vatanın sınırları, devletimizin üniter yapısı, cumhuriyetin temel esasları müzakere konusu değildir. Anayasa'nın ilk 4 maddesi milletimizin ortak emaneti ve istikbalimizin teminatıdır. Cumhuriyetin kızı çizgisi milletin ortak emaneti olarak daima korunacaktır. Unutmayalım ki yüz yıl önce bu millet hep birlikte tüm unsurlarıyla bağımsızlığı bu temeller üzerine inşa etti, bugün de terörsüz bir geleceği yine bu temeller üzerinde kuracaktır. Güvenlikten, birlikten ve cumhuriyetin temel değerlerinden taviz verilerek barış tesis edilemez; tam aksine, bu değerlere sadakat gösterildiğinde kalıcı barış ve kardeşlik kökleşir, terörsüz Türkiye hedefine de bu çerçevede ulaşmak elbette ki mümkündür.

Değerli katılımcılar, kızı çizgileri net şekilde ortaya koyduk ama bu demek değildir ki milletimizin kardeşliğini büyütecek adımlar atılamaz. Bu topraklarda bin yıldır Kürt'üyle, Türk'üyle, Süryani'siyle, Çerkez'iyle ve diğer etnik unsurlarla aynı kaderi paylaştık, aynı toprağa düştük, aynı bayrağın altında yaşadık, bugün de birlikteliği geleceğe taşımakla sorumluyuz. Bizim için esas odur ki bu ülkenin her vatandaşı etnik kökeni, dili veya mezhebi ne olursa olsun eşit yurttaştır. Hepimiz aynı vatandaşlık bağıyla eşit haklara sahibiz, bu nedenle vatandaşlık tanımının kapsayıcı bir şekilde gözden geçirilmesi, güncellenmesi, bütün unsurları kucaklaması önemli bir adım olacaktır. Etnik kimlik esasında değil... Anayasal vatandaşlık vazgeçilmez bir hakikattir ama bu hakikat asla üniter devlet yapımızla, Anayasa'mızın ilk 4 maddesiyle çelişmemelidir, çelişemez, bilakis o temeller üzerinde daha da güçlenir. Unutmayalım, terörün

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 47

beslendiği zemin ayrışma ve kimlikler üzerinden çatışmadır. Bizim yolumuz ise ortak değerler üzerinden kardeşliğimizi tahkim etmektedir. Aynı şekilde, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi üniter devlete tehdit değil, hizmetlerin daha etkin yürütülmesi için bir fırsattır. "Ademimerkeziyet" olarak da tanımlanan bu yapı sadece idari bir yapılanmadır, siyasi ve federal düşüncelere tamamen kapalıdır. Kaynakları ve yetkileri artırılmış belediyeler milletin ihtiyaçlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde karşılar, ayrışmayı değil bütünleşmeyi daha da artırır. Şunu açıkça ifade etmekte fayda var: Bu adımlar ayrıştırıcı değil, bilakis tarihin bize yüklediği sorumluluğa uygun bütünleştirici adımlardır. Bu anlayışla, biz bu ilkelerden taviz vermeden milletimizin kardeşliğini güçlendirmek için uzun yıllardır önemli adımlar attık. Bu adımlardan her biri iktidarlarımız döneminde hayata geçirildi. Hepimiz biliyoruz, 2000'li yıllardan önce inkâr ve ihmal politikaları maalesef gündemdeydi; insanların dili, kimliği yasaklandı, köyler boşaltıldı, OHAL rejimleriyle bölge geri kaldı, devlet ile vatandaş arasındaki güven bağı çok zayıfladı. Cumhurbaşkanımızın başkanlığında biz bu yanlış gidişe "Dur!" dedik, yasakları kaldırdık, TRT Kurdî'yi yayın hayatına soktuk, üniversitelerde Kürt dili ve edebiyatı bölümleri açtık ve Kürtçeyi okullara seçmeli ders olarak koyduk; bununla yetinmedik ve bölgeyi geri kalmışlıktan kurtarmak için büyük bir kalkınma hamlesine giriştik; bölünmüş yollar, havaalanları, barajlar, şehir hastaneleri, üniversiteler, sulama kanalları yaptık, terörden arındırılan şehirlerde imar faaliyetlerine hız verdik, devlet ve millet arasındaki gönül bağını hizmetle güçlendirdik. Bu anlamda son yirmi yılda yapılan çalışmaları kısaca hatırlatmakta yarar görüyorum. 2004'te 5233 sayılı Kanun'la, terörden doğan zararların karşılanması sağlanmıştır. 2009'da RTÜK düzenlemeleriyle Türkçe dışındaki dillerde yayının önü açılmış ve TRT Kurdî yayın hayatına başlamıştır, yirmi dört saat yayın yapabilmektedir. İsmet Bey de söyledi, üniversitelerde kürsüler ve enstitüler kuruldu, Kürtçe yüksek lisans programları açıldı, Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü bunlardan bir tanesi. Yaşayan diller ve lehçeler Kürtçe, Zazaca ortaokullarda seçmeli dil statüsüne girdi; yıl 2012. Hak ihlallerine karşı en üst düzey hukuk güvencesi Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı 2010 referandumuyla sağlandı, 2012'de uygulamaya başlandı. Mahkemelerde ana dilde ifade, savunma imkânı getirildi; yıl 2013. Siyasi kampanya, propaganda dil serbestliği 2014,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 48

6529 sayılı Kanun. Çözüm süreci, 2013-2015; Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesi Kanunu, 6651, yıl 2014. İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kuruldu, buradaki amaç da dil ve etnik ayrımcılığı engellemek ve buna yönelik başvuru mekanizmasının getirilmesi; 2016, 6701 sayılı Kanun. Bunlar düzenlemeler, bu düzenlemeler ne işe yaradı? Bu düzenlemeler ayrışmaları azaltan, kardeşliği tahkim eden ve Misakımillî'yle yani cumhuriyetimizin kuruluşunda bize emanet edilen bütün topraklarımızda birlikte, beraberce, farklılıklarımızı zenginlik olarak yaşayabilme imkânına yönelik düzenlemeler.

Bunlar yasal düzenlemeler; yine aynı süre içerisinde bölgenin, Doğu ve Güneydoğu'nun kalkınma ve refah açığını da azaltacak önemli faaliyetler yaptık. Bunlardan birkaç tanesini sizlerle paylaşmak istiyorum: 1923 yani cumhuriyetin kuruluşu ile 2002 arasında Türkiye'nin yıllık büyüme oranı ortalama yüzde 4,7. Bu oran 2003-2020 arasında yüzde 5,4. Şu aradaki 0,7'lik fark terörün ülkemize faturasıdır. Yüz yıl boyunca eğer yüzde 5,4'le büyümüş olsaydık bugün Türkiye'nin gayrisafi millî hasılası 1,2 trilyon değil 2,1 trilyon olacaktı yani kişi başına millî gelir 15 bin dolar değil 30 bin doların üzerinde olacaktı. Bölge nüfusu Türkiye'nin yüzde 16'sını oluşturmakla beraber son yirmi yılda kamu yatırımlarından aldığı pay yüzde 26 olmuştur. Burada bölgeye pozitif bir ayrımcılık sağladığımızın da açık ispatıdır. 2002-2023 arasında bölgeye yapılan yatırımların toplamı 2 trilyonu aşmıştır. Sadece GAP yatırımları 400 milyar; GAP'a yapılan yatırımların yüzde 75'i 2002-2023 arasında tamamlanmıştır. Yol medeniyettir, bölgede bölünmüş yol uzunluğu 21 ilimizin toplamında sadece 523 kilometreydi, bugün ise 6.800 kilometreye ulaşmıştır yani 13 kat artıştan bahsediyoruz. Bölgedeki tek yol uzunluğu 3.291 kilometreyken bugün 8.700 kilometreye çıkmış, 3 kat artmıştır. Tünel sadece 1 kilometreyken bugün 64 kilometre tünel inşaatı yapılmıştır, yaklaşık 53 kat artışı ifade etmektedir. Değerli arkadaşlar, eğitimde 50 bin yeni derslik ve üniversite sayısı da 5'ten 17'ye yükseltilmiştir.

Bunları niye söyledim? Bunları şunun için söylüyorum: Terörün en büyük istismar alanlarından bir tanesi "Efendim, biz ihmal ediyoruz." "ihmal edilmiş" "geri bırakılmış" Ama şunu ifade etmek lazım ki geri bırakılmanın müsebbibi de terördür, terörün olduğu yerde yatırım da yapamazsınız, kalkınma hamlelerini de

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 49

gerçekleştiremezsiniz. Yaşadığım sorunu söyleyeyim; Hakkâri Yüksekova Selahattin Eyyubi Havaalanı'nda 3 sefer şantiyeler yakıldı ve çalışanlar öldürüldü. Biz de inat da bir murattır dedik, ısrarla, onlar yaktı, biz yaptık ve o havaalanını bölgemize kazandırdık. Bunun gibi onlarca hizmet var, burada bunlara girecek değilim, konumuzla da doğrudan alakalı değil. Şunu söylemek istiyorum değerli arkadaşlar: Son yirmi yılda kardeşliği büyütmek, milleti kaynaştırmak, terörün kökünü kazımak için hem yasal düzenleme anlamında hem de altyapı, yatırım anlamında birçok iş yapılmıştır. Şunu özellikle ifade etmek istiyorum: Kürtler de Türkler de bu milletin asıl unsurudur. Aslında "Problemi olmayan deliler ile ölümlerdir." derler, hâlbuki biz onların dünyasına girmediğimiz için, giremediğimiz için bilemiyoruz, bir girebilsek onların da ne kadar sorunu olduğunu elbet öğrenebiliriz. Dolayısıyla Türklerin de Kürtlerin de tek bir sorunu vardır, terördür; terör sadece Kürtlerin sorunu değildir, sadece Türklerin sorunu değildir, büyük milletimizin sorunudur. Cumhuriyet nasıl birlikte kuruldu ise, nasıl cumhuriyeti bugünlere taşıdıysa, nasıl aynı bayrak altında omuz omuza verdikse bugün de hedefimiz hiçbir vatandaşımızın kendini dışlanmış hissetmeyeceği, herkesin eşit vatandaşlık temelinde, güvenle geleceğe baktığı bir Türkiye'yi inşa etmek olacaktır. Bu anlayışla, yeni sivil, katılımcı bir Anayasa'nın öneminin altını çizmek isterim. Aslında Anayasa birçok değişikliğe uğradı, en son ve en köklü değişikliği de Başbakanlığımız zamanında parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişi gerçekleştirerek yaptık. O bundan çok daha zor bir işti, onu başaran bu Parlamento elbette ki bu Komisyonun amaçları içerisinde yer alan düzenlemeleri hem kanun olarak hem Anayasa olarak yapabilecek kabiliyete ve imkâna sahiptir.

Bütün bunları yaparken şu hakikati gözden kaçırmamak durumundayız değerli arkadaşlar: Toprak, özerklik, federasyon; bunlar asla ve asla gündemde olmayacak konulardır, kabul edilemez. Milletin birlik ve bütünlüğünü zedeleyecek hiçbir dayatma geçerli değildir. Yolumuz çok açıktır; birlik, beraberlik, kardeşlik için her şeyi yaparız, ayrışmaya ise asla müsaade etmeyiz. O irade Kürt'üyle, Türk'üyle, bütün unsurlarıyla milletimizin ortak iradesidir.

Değerli katılımcılar, şunu hatırla tutalım: Binlerce evladımız şehit oldu, sayısız insanımız gazi oldu, Türkiye terör yüzünden 2 trilyon dolar kaybetti. Bugün diyoruz ki gayrisafi millî hasılamız 1 trilyon 200 milyar lira. Bunun

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 50

üzerine 2 trilyon daha koyun 3 trilyon 200 milyar lira eder ki bugünkü millî gelirimizin 3 katıdır yani teröre harcamadığımız kaynakları ülkemizin, insanımızın geleceğine harcamış olsaydık bugün 1 yerine 3 Türkiye yani 15 bin dolar yerine 45 bin dolar gayrisafi kişi başına hasılaya, satın alma paritesine göre de 100 bin dolara yaklaşmıştı. Bunu şunun için söyledim: Terörün bize maliyetinin, bedelinin bizden sonraki nesilleri de etkileyecek bir boyuta eriştiğini ifade etmek isterim. Önümüzde şimdi fırsat var. Terörün gündemden çıkmasıyla birlikte, artık, enerjimizi kalkınmaya, gençlerimize, teknolojiye yönlendirebileceğiz. Bu, yalnızca ekonomik değil, tarihî bir sıçrama fırsatı olacak. Şunu da açıkça ifade etmek isterim: Sabotajların, provokasyonların, kirli senaryoların da elbette ki olacağını farz ediyoruz ama bir olursak, beraber olursak, kardeş olursak bunların hiçbirine yol vermeyiz.

Değerli arkadaşlar, terörle mücadeleyi yalnızca ülke sınırları içinde görürsek yanlışmış oluruz. Her ne kadar PKK terör örgütü kendini feshedeceğini ifade etmiş ise de bunun sembolik düzeyde kalmaması ve bu Komisyonun çalışmalarının sonlanması da beklememesi ve her gün bu yönde, fesih yönündeki adımların hayata geçirilmesi sürecin başarısı açısından hayati öneme sahiptir ama meseleyi sadece Irak kırsalında, Irak sahasında görmek tarihî bir yanılgı olur. Bugün Suriye'de, Suriye'nin kuzeyindeki SDG, YPG ve PYD yapılanmasının da bu terörsüz Türkiye projesi içerisinde önemle dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum. Yani bir terör örgütü kendini feshedip bir başka isimle, bir başka formatla karşımıza çıkarsa bu çok büyük hata olur, büyük bir hayal kırıklığı olur. O yüzden, emperyal devletlerin ikircikli açıklamalarını da çok önemle takip etmemiz gerekiyor. Sadece bir hafta arayla "Suriye'nin kuzeyindeki yapı merkezî Şam Hükûmetiyle beraber hareket edecek ve tek bir devlet olarak yollarına devam edecek." denildi, daha bu sözün mürekkebi kurumadan bu sefer "Federasyonumsu bir yapı da olabilir." denildi. Yani, bunun ne anlama geldiğini biz çok iyi biliyoruz. Bu yapı zaten silahlandırıldı emperyal devletler tarafından. Eğer bu yapı silahlardan silahsızlaştırma yapılmazsa, kendi başına yerel devlet, hükûmet gibi hayallerinden vazgeçmezse yapılan bu çalışmaların hiçbir kıymetiharbiyesi yoktur; "PKK" ismi kaybolur ama başka isimlerle terör belası bizim önümüzde durmaya devam eder.

Başbakanlığım sırasında "Terörü sınırlarımızın ötesinde durduracağız." ve

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 51

"Terörle mücadelede de savunma yerine taarruz yöntemine geçiyoruz." diyerek bir çalışma başlattık. Bugün, elhamdülillah, sınırlarımız içerisinde terör kalmadı ama sınırlarımız dışında da Fırat Kalkanı'yla, Zeytin Dalı Operasyonu'yla, daha sonra da Barış Pınarı Harekâtı'yla bir güvenlik şeridini oluşturduk; olur ki başka başka oluşumlar başımızı ağrıtabilir diye.

Özetle, yapılan çağrı yalnızca PKK'yla sınırlı değil ve onunla ilintili tüm silahlı unsurları kapsamalıdır. Terörün kökten sona ermesi bütün bu yapılar sahneden çekildiğinde mümkün olacaktır. Bu yüzden, bir yandan silah bırakma çağrısının konuşulması, diğer yandan da aynı unsurların Suriye'de özerklik hayaliyle desteklenmesi kökten bir çelişkidir. Terörsüz Türkiye hedefi ancak bu senaryoları boşa çıkarmakla mümkündür. Bütün önümüzdeki gerçek şudur: Çağrıyla başlayan, Meclis iradesiyle kurumsallaşan terörsüz Türkiye süreci, bölgesel oyunlara değil, milletimizin kararlı iradesine dayanmaktadır.

Değerli arkadaşlar, tarih bize şunu söyledi: Bu millet hiçbir zaman boyunduruk kabul etmemiştir. Sevr'le bizi parçalamak istediler, yırttık, attık. Kürt'üyle, Türk'üyle, bütün unsurlarıyla ayakta durduk; istiklalimizi birlikte kazandık. Lozan'da bizi birbirimize düşürmelerine rağmen bir olduk, beraber olduk, bağımsızlığımızı tescilledik, cumhuriyetimizi kurduk. Hepimizin ortak eseri, ortak alın teri ve ortak fedakârlığı cumhuriyetimizdir. Bugün aynı gerçeğin altını bir kez daha çiziyoruz. Bu ülkenin kırmızı çizgileri tartışmaya kapalıdır. Üniter yapımız, üniter devlet yapımız ve Anayasa'mızın başlangıç maddeleri milletimizin ortak emaneti ve istiklalimizin teminatıdır. Terörsüz Türkiye hedefi ancak bu temeller üzerinde mümkündür. Aynı zamanda şunu da unutmayalım ki Kürt kardeşlerimiz bu milletin asli unsurlarıdır, azınlık değildir; azınlıklara hak verilir ama Türkler de Kürtler de anayasal çerçevede eşit vatandaşlık hakkına sahip bu yüce milletin fertleridir. Birlik için her şeyi yaparız ama ayrılmaya asla rıza göstermeyiz ve elbette kardeşliği büyütmek için yapılacak işler, atılacak adımlar vardır. Eşit yurttaşlık anlayışının güçlenmesi, vatandaşlarımızın kendini daha özgür, daha güçlü hissetmesi, hizmetlerin en ücra köşeye kadar gitmesi; bunlar ayrıştırıcı değil, bilakis bütünleştirici adımlar olacaktır. Şimdi yeni bir eşikteyiz. Kırk yılın gözyaşından, kaybından sonra elimizde büyük bir fırsat vardır. Terörü tarihe gömmek, şehitlerimize ve terörde hayatını kaybeden sivillерimize layık olmak, bu ülkenin enerjisini kalkınmaya, gençliğe ve

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 52

teknolojiye yöneltmek mecburiyetindeyiz. Kısaca toparlamak gerekirse, bu milletin iradesini gölgelemek isteyen her girişim devletin kararlı duruşu karşısında yok olup gidecektir. Öyle inanıyorum ki cumhuriyetin 2'nci yüzyılı terörsüz, kardeşliğin, kalkınmanın ve büyük atılımların yüzyılı olacaktır. Bu duygularımla, düşüncelerimle değerli Başkan ve Komisyon üyeleri, sizlere saygılarımı sunuyorum. Rabb'im milletimizin birliğini, dirliğini, huzurunu daim kılsın.

Sözlerime son verirken size Âşık Veysel'in bugünleri anlatan bir dörtlüğünü de ifade etmek istiyorum:

"Kürt'ü, Türk'ü ne Çerkez'i

Hep Adem'in oğlu kızı

Beraberce şehit gazi

Yanlış var mı ve neresi?

Yezit nedir, ne Kızılbaş

Değil miyiz hep bir kardaş

Bizi yakar bizim ataş

Söndürmektir tek çaresi."

Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet; ebet müddet.

Hepinize saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Bu oturumun son konuşmasını yapmak üzere sözü Türkiye Büyük Millet Meclisimizin 29'uncu Başkanı Sayın Mustafa Şentop'a veriyorum.

Buyurun.

29'UNCU TBMM BAŞKANI MUSTAFA ŞENTOP - Sayın Başkan, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun değerli üyeleri; sözlerimin başında, bazı tecrübe ve görüşlerimi paylaşmak için vaki davetinize teşekkür ediyorum. "Terörsüz Türkiye" hedefiyle yola çıkan Meclis Komisyonumuza çalışmalarında üstün başarılar diliyorum.

Ben de konuşmamı bir metin çerçevesinde yapacağım çünkü daha önce düşündüklerimi yirmi dakika içerisinde ifade edemeyeceğimi -serbest konuşmada- düşündüm. Bu bakımdan, oturup bugün sabah çerçeveyi belirledim ve odağı kaybetmeden bir bütünlük içerisinde arz etmek istiyorum müsaadenizle.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 53

Öncelikle bugün "terörsüz Türkiye" hedefine doğru ilerlememizde en büyük paya sahip olan aziz şehitlerimizi ve ebediyete irtihal eden kahraman gazilerimizi rahmet ve minnetle anıyorum. Hayattaki gazilerimize sağlık diliyor, hepsinin ailelerine de saygılarımı sunuyorum.

Yine, bugünlere ulaşmamızı cansiparane fedakârlıklarına borçlu olduğumuz güvenlik güçlerimize, askerimize, polisimize, istihbarat teşkilatımızın görevlilerine, milletimizin güvenliği için gayret gösteren bütün vatan evlatlarına şükranlarımı sunuyorum.

Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; Sayın Devlet Bahçeli'nin tarihî çağrısıyla başlatılan, Sayın Cumhurbaşkanımızın güçlü destekleriyle siyasetin ve toplumun farklı kesimlerinin katılımıyla devam eden "terörsüz Türkiye" süreci bu Komisyon sayesinde ilk kez kurumsal ve kapsayıcı bir zemine kavuşmuştur. Ülkemizin terör musibetinden kalıcı olarak kurtulma hedefi etrafında birlik sergilenmesi geleceğimiz adına büyük bir umut kaynağıdır. Bu süreçte yapıcı, uzlaşmacı ve milletimizin hissiyatını kucaklayan bir siyasi duruş sergilemek hayati önem taşımaktadır. Ümit ediyorum ki Komisyon kısa zamanda güçlü, etkili ve somut önerilerle çalışmalarını başarıyla tamamlayacaktır.

Türkiye'nin terör belasına maruz kaldığı günlerden itibaren sorunun çözümü yönünde önemli adımlar atılmaya çalışıldığı malumunuzdur. Şimdiye kadar atılan adımları doğru, tarafsız ve makul bir şekilde değerlendirmek içinde bulunduğumuz çalışmanın bugününe ve geleceğine ışık tutacaktır.

Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; Türkiye özellikle 2013-2015 yılları arasında "çözüm süreci" olarak anılan bir barış girişimi teşebbüsü yaşamıştı, tecrübesi yaşamıştı. Bu süreç cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı çatışma çözümü girişimiydi ve on yıllardır süren terörü sona erdirmeyi ve vatandaşlarımızın sorunlarına çözüm bulmayı amaçlıyordu. Sayın Cumhurbaşkanımızın zor bir kararla ağır bir sorumluluk üstlendiği süreçte Hükümet 2009'dan itibaren çeşitli adımlarla bu yola girmişti. Oslo'daki gizli görüşmeler, ardından millî birlik ve kardeşlik açılımı ve nihayetinde 2013'te ilan edilen çözüm süreci birbiriyle bağlantılı adımlar olarak hayata geçti. Bu süreçte ilk kez devlet temsilcileri ile Abdullah Öcalan ve HDP siyaseti arasında diyalog kanalları açıldı, Akil İnsanlar Heyeti aracılığıyla kamuoyu desteği aranması gibi yenilikçi yöntemler denendi. Bu sayede çatışmasızlık ortamı sağlanmış, yaklaşık

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 54

iki yıl boyunca kan dökülmesinin önüne geçilmişti.

O zaman AK PARTİ Genel Başkan Yardımcısı olarak sürece dair çalışmaların ve tartışmaların yapıldığı ortamlarda bulundum, işin zorluklarını, gösterilen gayretlerin büyüklüğünü bizzat gördüm. Ne var ki çözüm süreci arzu edilen kalıcı bir terörsüzlük ortamıyla sonuçlanamadı ve 2015 ortasında terör örgütü yeniden harekete geçti.

Neden başarısız oldu? Birinci olarak, süreç toplumsal ve siyasi açıdan tam anlamıyla sahiplenilen bir politika hâline maalesef gelememişti. Bu barış çabasının toplumun sadece bir kesimi ve belirli siyasi aktörler tarafından taşındığı, geniş tabanlı bir mutabakatın eksik kaldığı anlamına geliyordu. İkinci olarak, sürecin kanuni ve kurumsal çerçevesi yetersizdi, bütün kesimlere güven verebilecek mekanizmalar oluşturulamamıştı. Bu durum şeffaflık ve güven sorunları yaşanmasına zemin hazırladı. Üçüncü olarak, öngörülen, beklenen adımlar atılmadı, PKK silahtan tam anlamıyla vazgeçmedi. Mesela, ateşkes ilan edip sınır dışına çekileceğini duyursa da bunun tam manasıyla uygulandığı konusunda tereddütler yaşandı hatta bu silah bırakma sürecini 2013 Ağustosunda fiilen sonlandırdı. O tarihlerde Suriye'de yaşanan gelişmeler mutabık kalınan hususlardan geri dönmelerine yol açtı. Sonuçta, 2015'te PKK tekrar silaha döndü, devlet de çözüm sürecinin sonlandırdı. Ayrıca, o tarihlerde bazı güvenlik bürokrasisi içi odakların, özellikle FETÖ yapılanmasının süreci sabote ettiği de müşahede edildi.

Özetle, geçmiş çözüm sürecimiz bize şunu göstermiştir: Barışı sağlamak için sadece iyi niyetli başlangıçlar yetmez; sürecin kapsayıcı, şeffaf, kurumsal ve çok boyutlu olması ve sabırla yürütülmesi gerekir. Şimdi, kurulan yeni Komisyon tam da bu eksiklikleri gidermek için çok önemli bir fırsattır. Bütün partilerin temsilcileriyle, katılmayanlar olsa da kahir ekseriyetin iştirakiyle 51 üyeli bir Komisyonun Meclis çatısı altında çalışmaya başlaması barışı kişisel inisiyatiflerden çıkarıp kurumsallaştırmak adına çok önemli ve değerli bir adımdır. Millî birlik ve kardeşlik arayışı, ilk kez millet iradesinin tecelligâhı olan Gazi Meclis zeminine hep birlikte taşınmıştır. Ayrıca, gerçekleştirilmiş olan bu siyasi kapsayıcılık toplumsal kapsayıcılığa da dönüştürülmelidir. Bu bakımdan, komisyon çalışmalarının şeffaf ve açık şekilde yürütülmesi çok önemlidir. Sadece Hükûmet veya sadece güvenlik birimleri değil; siyasi partiler, sivil

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 55

toplum, akademisyenler, gerektiğinde kanaat önderleri bu sürecin parçaları olmalıdır. Yapılanlar ve yapılmak istenenler, yapılamayacak olanlar açık yüreklilikle milletimize anlatılmalı, toplumun farklı kesimlerindeki endişeler ve sorular giderilmeli, bu güçlü siyasi destek tatmin edilmiş güçlü toplumsal desteğe dönüştürülmelidir. "Terörsüz Türkiye" hedefi sadece toplumun belli kesimlerinin omuzlayamayacağı kadar büyük bir hedeftir, buna hep birlikte topyekûn sahip çıkmalıyız. "Terörsüz Türkiye" hedefi uzun soluklu bir projedir, seçim takvimlerine veya günlük politikalara kurban edilmemelidir. Bütün partiler barış hedefini stratejik bir devlet meselesi olarak görmeli ve kısa vadeli kazanç uğruna riske atmamalıdır, bu da ancak sürecin şeffaf, hesap verebilir ve Meclis denetiminde olmasıyla mümkündür.

Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; her şeyin bir vakti, zamanı vardır, işte o zaman, bu zamandır, bu vakittir, birçok tecrübe sonucu bir ortam, bir iklim meydana gelmiştir. Meclis Başkanlığı yaptığım dönemde, özellikle göreve ilk geldiğim zamanlarda, içlerinde bir milletvekilimizin de bulunduğu cezaevlerinde açlık grevleri devam ediyordu. Bu eylemlerin sona ermesi konusunda o zaman Eş Başkanlar Sayın Mithat Sancar ve Sayın Pervin Buldan'la görüşmelerimiz oldu. Sayın Cumhurbaşkanımızın ve Sayın Devlet Bahçeli'nin de destekleriyle insani bir meseleyi sonlandıracak adımlar attık. Daha sonra da içinizden bir kısmıyla birlikte çalıştığımız bütün siyasi partilerden arkadaşlarımızla her türlü sorunu konuşup onlara çözümler üretebilecek bir ortamın varlığını bizzat tecrübe ettik. Türkiye'de siyaset ortamı, özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi, her türlü ülke sorununun konuşulup tartışılabileceği bir zemini uzun zamandır korumaktadır. Terörün istismar edeceği hiçbir şey yoktur, terörün tek gerekçesi terördür ama bugün konuştuğumuz konuları müzakere edecek bir genel ortamın, genel iklimin henüz oluşmadığını o zaman için ifade edebilirim. Bu sebeple, vaktin ve iklimin kıymetini bilelim, bu tarihî fırsatı değerlendirebilmek için büyük bir dikkat ve titizlikle çalışalım.

Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; Türkiye, bugün, önceki tecrübelerden çok daha farklı bir durumdadır. Her bakımdan imkân ve kabiliyetlerimiz, bölgesel ve uluslararası alandaki gücümüz, etkimiz, terörle mücadelede bizzat ürettiğimiz imkân ve araçlar tarihimizin uzun dönemlerinde hiç olmadığı kadar ileri bir seviyededir. Esasen, terörü ülke sınırları içinde fiilen

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 56

bitirmiş, sınırlarımızın ötesinde de etkili bir mücadele sürdürmüşüz ve sürdürebilecek durumdayız. İşte, böyle bir noktada millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi için yola çıktık. Bunun tek sebebi vardır, o da yıllar içinde bazı yanlış uygulamaların, bölgesel gelişmelerin ve terörün yüzyılları aşan kardeşliğimizle açmaya çalıştığı yaraları kucaklaşarak ortadan kaldırma arzusudur. Şu herkes tarafından görülmüştür ki terör yoluyla kazanılabilecek hiçbir şey yoktur; bu coğrafyada bir arada yaşadık, bir arada yaşamaya devam edeceğiz. Tarihin küçük kesitlerinde bölgeye uğrayan yabancı unsurların kalıcılığı asla olmamıştır, olmayacaktır ama biz kendi sorunlarımızı bizzat kendimiz çözmezsek başkalarının bu sorunları istismarına fırsat vermiş oluruz. Yola hangi şartlarda çıktığımızın ve geçmiş tecrübelerimizin unutulmaması gerektiğini düşünüyorum.

Sayın Başkan, Komisyonumuzun değerli üyeleri; "Terörsüz Türkiye" hedefi açık, net, kati, süreklilik arz eden bir hedeftir. Terörün sadece görünen kısmıyla değil bütün kapsamıyla, potansiyeliyle sona erdirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan, PKK'nın Türkiye dışındaki uzantıları da silah bırakma çağrısının muhatabıdır. Abdullah Öcalan'ın çağrısının da bu kapsamda olduğu görülmektedir. Bu çağrıların zorlama yorumlarla etkisizleştirilmesine müsaade edilmemelidir. Türkiye sınırları içinde feshedilen bir örgütün sınırımızın hemen ötesinde başka isimlerle devam ettirilmesi, sürecin hedefine varmasının önünde en büyük engeldir. Türkiye'nin karşı olduğu şey, tehdit oluşturan bir terör yapılanmasıdır. Kuzey Irak'ta olduğu gibi, Türkiye'ye dostane bir tutum içinde bulunan yapının etnik kökeni mevzubahis bile olmamıştır. Büyük desteklerle, güçlü çağrılarla ve kurumsallaştırılarak devam eden bu sürecin en önemli adımı silahların bırakılması, terörün bütün imkân ve kabiliyetleriyle kalıcı olarak sona erdirilmesidir; Komisyonumuzun da odaklandığı konunun bu olduğunu düşünüyorum. Bu bakımdan, PKK'nın ve diğer terör unsurlarının silah bırakması sürecinin iyi planlanması gerekir. Bu yönde atılacak adımlar somut bir takvime bağlanmalı ve her adım takip edilmelidir. Çağrılara ve taahhütlere uyulduğunun görülmesi sürece duyulan güveni artıracaktır. Bu ilk adımın tatmin edici bir şekilde atılmasından sonra silah bırakan örgüt mensuplarının geri dönüşü ve topluma kazandırılması konusu elbette değerlendirilebilecektir ancak örgütün bekle-gör politikası izlememesi ve silah bırakma sürecini zamana yaymaması hususunda bütün siyasi partilerimizin üzerine düşen sorumluluğu yerine

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 57

getirmesi sürecin başarısı için kritik önemdedir. Bu konudaki hukuki düzenlemelerin örnekleri tarihimizde de mevcuttur. Şeyh Sait İsyanı sonrası çıkarılan 9 Mayıs 1928 tarihli ve 1239 sayılı Kanun, atılan güven verici adımlardan sonra hukuken neler yapılabileceği konusunda bize ipuçları verebilir. Hukuki düzenlemelerin teknik düzeyde kalmaması, siyasi gerçeklikleri ve toplumsal dengeleri gözetmesi sürecin zeminini sağlamlaştıracaktır. Bu anlayışla oluşturulacak hukuki çerçeve siyasi tartışmaları azaltacak, güven inşa edecek, barış ve birlik zeminini güçlendirerek uzun vadeli ve kalıcı olmasını sağlayacaktır. Silahların bırakılması konusundaki somut yol haritasının ve uygulamanın kilit nokta olduğu kanaatimi tekrar ifade etmek isterim.

Burada kısa bir ayrıntıya girmek istiyorum. Şüphesiz, bu Komisyon, anladığım kadarıyla, silahların bırakılması ve akabinde silah bırakanların dönüşü, topluma kazandırılması bağlamında çalışmalarını sınırlamış bulunuyor. Bunu bilerek ama bağlantısı sebebiyle biraz geniş çerçevede bir değerlendirme yapmak istiyorum. Hukuki düzenleme sadece önümüzdeki konu PKK'nın tasfiyesi bağlamında kapsama girenler için müstakil bir düzenleme olarak mı yapılmalı? Bu bir yoldur; konuya dair sınırları belli, özel, müstakil bir kanunla bu yapılabilir. İkinci ihtimal ise genel mevzuatımız içinde gerekli düzenlemelerin yapılması, ceza ve muhakeme mevzuatımız içinde konunun ele alınmasıdır. İkisi de düşünülebilir. Burada özellikle konumuz ve güncel konu çerçevesinde bir düzenlemenin ilkeleri belirlenebilir ve ilk adım olarak müstakil bir düzenlemeyle yola çıkılabilir. Bu düzenlemenin de az önce atıf yaptığım 1928 tarihli Kanun'da olduğu gibi, kesin ve geri dönüşsüz bir af yerine belli bir süreye bağlı olarak hukuka uygun davranışın takibi suretiyle kesinleştirilebilecek şartlara da bağlanması, infazın veya soruşturmanın ya da kovuşturmanın tecili şeklinde yapılması da söz konusu olabilir. Ancak örgütün tasfiyesi çerçevesinde konunun sadece kriminal boyutlar içinde ele alınmasının yeterli kalmayacağı kanaatindeyim. Komisyonumuzun adında da yer alan demokrasimizin ve hukukumuzun standartlarının geliştirilmesinin ve istikrarlı hâle getirilmesinin, toplumsal barışın herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesinin gerektiği kanaatindeyim. Bu, tabii, daha sonra bir adım olarak görülmelidir. Zira, Komisyonun odağının dağıtılması esas konunun da müzakere edilememesi sonucunu doğurabilir. Türkiye, dikkatle çalışılmış, ölçüleri sağlam ve net bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 58

şekilde konulmuş, toplumsal barış ve toplum ile devlet barışması konusunda bir adım atmak zorundadır. Bütün vatandaşlarımızın eşit, başka hiç kimseden farksız olarak devlete ve topluma aidiyetini hissetmesini sağlayacak bir kucaklaşmayı gerçekleştirmeliyiz. Bu, belki de yeni anayasa bağlamında görülecektir. Adaletin tam olarak sağlanması, toplumsal vicdanda tatmin edici bir meşruiyetin oluşması için bu önemlidir.

Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; sonuç olarak "terörsüz Türkiye" hedefi için tarihî bir eşikte duruyoruz. Geçmişin hatalarını tekrar etmeme iradesiyle, bugüne dek edinilmiş tecrübeleri ve dünyadaki başarılı uygulamalardan istifadeyi rehber alarak hareket edersek aşamayacağımız hiçbir engel yoktur. Bu Komisyondan çıkacak yol haritası sadece terörün sonunu getirmekle kalmayacak, aynı zamanda milletimizin birlik ve beraberliğini tahkim edecek bir toplumsal uzlaşma projesi olacaktır. "Terörsüz Türkiye" bir hayal değildir. Bu kısa süre içinde yaşadıklarımız, iyi niyetle, sonuç odaklı ve Türkiye'yi önde tutan yaklaşımlarla ne kadar büyük işler başarabileceğimizin en büyük göstergesidir. Bu hedef Meclisimizin iradesi, devletimizin kudreti ve milletimizin azmiyle mümkündür ve kolaydır. Silahların sustuğu ve birbirimize itimat içinde kardeşliğin hâkim olduğu bir Türkiye, inanıyorum ki hepimizin ortak hedefidir. Değerli Komisyon üyelerimiz olarak sizlerin yürüteceği çalışmaların bu yolda büyük katkılar sunacağına inanıyorum.

Sözlerime son verirken, başta bu Komisyonun değerli üyeleri olmak üzere Türkiye'nin terörle mücadelesine emek veren bütün kurumlarımıza, bilhassa şehadete yükselen, gazi olan vatan evlatlarına ve onların kıymetli ailelerine ve aziz milletimize şükranlarımı sunuyorum.

Huzurlu, güvenli, barış dolu bir Türkiye temennisiyle hepinizi saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Böylece, 10 Meclis Başkanımızın tekliflerini, görüşlerini, bu sürece ilişkin katkılarını gerçekten çok faydalı bir şekilde dinledik.

Hayatta olan 3 Değerli Meclis Başkanımız sağlık sebebiyle bugünkü toplantımıza katılamadı. Onlara da şifalar diliyorum.

Müsaade ederseniz, bütün Meclis Başkanlarımızın konuşmalarında ortak

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 59

olarak gördüğüm hususlardan biri, bu Komisyonun çalışmalarıyla ilgili gördükleri güven ve umut dolu beklentileridir. Her bir Başkanımızın sözlerinden anladığım, Komisyonu fevkalade ciddi şekilde önemsedikleri görülüyor ve bu Komisyonun tarihî bir dönemeçte tarihî bir sorumluluk altında olduğunu, bu sorumluluğunu yerine getirirse de millete karşı fevkalade büyük bir ödevi yerine getirmiş olacağına hemen hemen hepsi farklı cümlelerle de olsa odaklanarak ifade ettiler.

Ayrıca, Başkanlarımızın yine ortak olarak dile getirdiği hususlardan biri, konuya odaklanmak, bu sürecin gerektirdiği adımların atılabilmesi için odaklanarak çalışmanın veriminden istifade etmek ve özellikle işi sürece yaymadan, zamana yaymadan, en kısa süre içerisinde hayırlı bir şekilde sonuçlandırmak gibi ortak bir temenniyi de dile getirdiler.

Yine, benim gördüğüm, 10 Meclis Başkanımızın hepsinin de aşağı yukarı dile getirdiği bir diğer husus, bu meselenin gündelik parti siyasetinin ötesinde bir millî mesele olarak ele alınması ve sonuçlandırılması için gayret edilmesini dile getirdiler.

Ben çok teşekkür ediyorum. Gerçekten bizlerin de yararlandığımız, ufuk açıcı görüşler burada dile getirildi. Tekraren ifade ediyorum: Önümüzdeki süreçlerde, zaman zaman, sizlerin de talepleriniz olduğu takdirde, buraya görüşlerinizi aksettirmeniz mümkündür.

Bir şeyin altını çizmek isterim: Bu toplantılar başından itibaren... Maalesef her toplantıda bunu yapmak zorundayız çünkü burada hemen hem sizler, Sayın Başkanlarımız hem buradaki 51 arkadaşımız; herkes bu işin bir an evvel en doğru şekilde, milletin büyük çoğunluğunun kabul edeceği bir şekilde gerçekleşmesini, bitirilmesini istiyor ama süreci zehirlemek isteyenlerin, sürece zarar vermek isteyen kesimlerin de olduğunu, hatta bu toplantı halka açık bir şekilde gerçekleştiği için klavyelerinin başında hemen sosyal medya üzerinden "Nasıl buraya, bu toplantı salonuna müdahil oluruz." şeklinde de olağanüstü bir gayret sarf ettiklerini görüyoruz. Dolayısıyla, burada konuşulan konularda herkes açık bir şekilde, herkes de millî yararı düşünerek, tekliflerini dile getirdi. Burada yasa, anayasa teklifleri üzerine de görüşler dile getirildi. Bu görüşleri dile getirenler sıradan insanlar değil, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlığını yapmış, yıllarca bu ülkenin siyasi alanına katkıda bulunmuş olan isimler. Bu isimler burada görüşlerini dile getirdiler, herkes kendi görüşünü dile getirdi,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 28/08/2025

Sayfa: 60

diğer toplantılarımızda da olduğu gibi herkes burada görüşlerini dile getirdi. Hiç kimse -şimdiden uyarımızı yapalım- bugün burada sanki bir yasa üzerinde çalışılıyormuş gibi ya da bir anayasa çalışması yapılyormuş gibi bir algı oluşturmaya kalkmasın, bunu açıklıkla ifade ediyorum. Milletimiz her şeyi görüyor. Bu toplantıların hepsi -bugün 7'nci toplantımızı bitirdik- her anı hem zabıtlar vasıtasıyla hem de bizi izleyen medya mensubu değerli arkadaşlarımız vasıtasıyla kamuoyuyla paylaşıyor. Bir tek toplantı, o da niteliği gereği istihbarat bilgilerinin paylaşıldığı toplantı olduğu için kapalı oldu hepimizin ortak kararıyla.

Dolayısıyla bu toplantının çok verimli olduğunu, çok faydalı olduğunu, yeni birtakım bakış açılarına da katkı sunduğunu düşünüyorum. İnşallah, toplantılarımıza süratle devam edeceğiz ve sonuç alacağız. Ümitvar olduğunuzu görüyorum, bu ümitli yaklaşımlarınız dolayısıyla teşekkür ediyorum. Bunun bu toplantılar sürdükçe topluma da farklı kesimlere de yayılarak devam ettiğini görüyorum.

Değerli arkadaşlar, bu toplantının konusu, gündemi bitmiştir. Bundan sonraki Komisyon toplantılarımızda iş dünyasının temsilcilerini, memur ve işçi sendikalarımızın temsilcilerini ve çatışma çözümleri üzerinde çalışan akademisyenler ve bu konuda uygulama içerisinde olanları Komisyonumuza davet edeceğiz ve onları dinleyeceğiz. Toplantının tarihi ve saati sizlere duyurulacaktır.

Toplantıyı kapatıyorum.

Kapanma Saati: 15.47